

ДОКЛАД ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА „НАЦИОНАЛНА ПРОГРАМА ЗА ЗАКРИЛА НА ДЕТЕТО - 2009 г.”

Настоящият доклад отчита изпълнението на приоритетите и дейностите, заложи в Националната програма, като отбелязва и напредъка по изпълнението на препоръките на Комитета за правата на детето на ООН, направени в резултат на представянето на втория периодичен доклад на България през 2008 г.

Съгласно разпоредбата на чл.1, ал.3 от Закона за закрила на детето, в изпълнение на Националната стратегия за детето 2008-2018г., Министерският съвет приема ежегодно Национална програма за закрила на детето, предложена от министъра на труда и социалната политика и председателя на Държавната агенция за закрила на детето. Националната програма регламентира задълженията на всички държавни институции, ангажирани в изпълнението на дейности за осигуряване и спазване на правата на децата в Република България в съответствие с техния най-добър интерес. Настоящият преглед отчита както дейностите по определените приоритетни цели, така и основните процеси и общата картина в страната, които оказват влияние върху състоянието на децата в България.

Първата част на документа прави преглед на положението на децата в България и се ръководи от констатациите на Комитета по правата на децата на ООН и препоръките, които са направени към страната ни по време на 48 сесия през 2008 г.. Това позволява да се оцени настоящата ситуация и да се очертае перспектива за подобряване на положението на децата в съответствие с международно признати стандарти и принципите на Конвенцията за децата на ООН¹.

Втората част на документа отчита дейностите и мерките по изпълнението на Националната програма за закрила на детето 2009г., като се основава на постъпилите отчети от всички държавни институции, които имат ангажимент към политиките за децата.

Третата част представя визия за развитие на системата за закрила на детето и за насоките на всички секторни политики.

Към доклада са приложени всички отчети, предоставени от институциите, поради което в документа не е отразен пълният обем на текстове.

I. ПОЛОЖЕНИЕТО НА ДЕЦАТА В БЪЛГАРИЯ

Комитетът по правата на детето на ООН /КПД/ отбелязва усилията, предприети от държавата за намаляване на бедността и социалното изключване, като изразява загриженост и дава препоръки са в следните насоки:

¹ В доклада са представени последните актуални данни от НСИ, които са предимно за 2008г. Окончателни данни за 2009г. могат да бъдат представени в края на първото полугодие на 2010г.

- *Държавата да предприеме стъпки за подобряване на стандарта на семействата с деца, особено на живеещите под прага на бедността, като гарантира и осигури подкрепа и материално съдействие с фокус върху най-силно маргинализираните деца и децата в неравностойно положение.*
- *Загриженост се изразява и по отношение на високия брой ранни бременности и големия брой аборти сред непълнолетните, което показва, че абортът се приема като средство за контрацепция.*
- *Големият брой отпадащи от училище деца не е намалял и основно безпокойство буди фактът, че съществува неравнопоставеност по отношение на средата и качеството на образованието. Комитетът изразява загриженост, че не се предоставя необходимото ориентиране и допълнителни обучения за децата, отпаднали от училище.*

Семейната нестабилност, както и неадекватните грижи – било то от страна на родители или в резултат на други форми на грижа, предоставяни от държавата, може да повлияе негативно на шансовете на детето за по-добър живот. Много от социалните проблеми се коренят в детството. Премахването на детската бедност е изключително важно за социалната политика: децата, които израстват в домакинства в неравностойно социално положение, се представят по-слабо в училище, по-трудно си намират работа и е по-вероятно да бъдат безработни или в своята зрелост да изпаднат в неравностойност и мизерия.

Равнището на детската бедност се запазва относително високо и през 2008 г. като равнището на бедност за децата до 15 години е 17.1%, при средно за групата от 16 - 64 г. - 12.5%. Рискът от бедността е най-голям при децата със самотен родител и при децата в многодетни домакинства. Близо едно от всеки три деца със самотен родител живее в бедно домакинство. Рискът от бедност е особено силен и за многодетните семейства от домакинствата с три и повече деца, които по-често живеят в бедност, и този риск допълнително се засилва за децата от уязвимите малцинствени етнически групи.

Продължава неблагоприятната тенденция на абсолютно и относително намаляване на детското население в Република България, което показва трайно наложил се процес на застаряване на нацията. Докато през 1989 г. относителният дял на детското население е 25 %, през 2008 г. относителният дял на детското население е 15,7% или 1 336 137 деца при население от 7 606 551 души.

Сериозен проблем е ранната раждаемост – на майки под 20-годишна възраст
 През 2001 г. относителният дял на живородените деца от майки под 20-годишна възраст е 17%, а през 2008 г. е 13% .Тази тенденция се запазва и през 2009г. Особен проблем при ражданията в ранна възраст е високият дял на раждания на майки дори под 15 години. Въпреки повишаването на средната възраст при раждане на първо дете (за 2008 – 25,4 г.), през последните години нараства абсолютният брой и относителният дял на раждания на майки под 15-годишна възраст. Ако през 2002 г. на 1000 живородени деца в страната 4,8 от тях са родени от майки на възраст под 15 г., то през 2008 г. на 1000 живородени бебета вече 5,9 са родени от майки под 15-годишна възраст.

Изключително висок е и броят на абортите сред най-младите - момичетата и жените до 20-годишна възраст. По този показател България е на едно от първите места сред европейските страни. През 2008 г. 9,9% от регистрираните аборти са извършени на

момичета под 19-годишна възраст - 3712, като от тях 176 са при момичета под 15 години.

България е на едно от първите места сред източноевропейските страни по относителен дял на извънбрачни раждания от всички родени деца. Техният дял непрекъснато нараства от 18,5% през 1992 г. и достига 50,2% през 2007 г. За 2008 г. броят на живородените извънбрачни деца е 39 694 или 51.1% от всички живородени. За 65.1% от извънбрачните раждания има данни за бащата.

Променят се моделите на семейно поведение и се констатира тенденция на промяна и в брачното поведение - продължават да намаляват сключените бракове и да се запазва броят на разводите. Намаляването на броя на сключените юридически бракове, се дължи и на намаляване на броя на населението, способно да сключи брак и на все повече предпочитаното съвместно съжителство без оформен граждански брак сред младите хора.

Промените в детската смъртност са чувствителен показател за икономическото и културното развитие на обществото. Независимо от положителната тенденция в намаляването на равнището на детската смъртност в страната, тя продължава да е по-висока от тази в другите европейски държави. След достигнатото високо равнище през 1997 г. - 17.5%, коефициентът на детска смъртност непрекъснато намалява и през 2008 г. достига 8,6%, като остава по-висок при някои от етномалцинствените общности и особено при ромите. В повечето от страните в Европа коефициентът на детската смъртност е между 3.0 и 5.0‰. Анализът на данните за ранния обхват на бременните в България през последните години буди сериозна тревога – те недвусмислено показват връзката на този индикатор с високата перинатална детска смъртност както общо за страната, така и по области.

На фона на общата тенденция за намаляване на детското население в страната, изключително тревожен е фактът, че през последните десет години около 25-30 000 деца не завършват учебната година – това са отпадналите от училище деца. През учебната 2008/2009 г. отпадналите и незавършили годината са над 20 000. Изключително неблагоприятно въздействие върху бъдещото развитие оказват увеличаването на неграмотността и влошаването на образователната структура сред младите хора до 24 години. Неграмотността в редица случаи се съпровожда със социални рискове - безработица, бедност, липса или недостатъчни грижи за здравето и образованието на детето, отклоняващо се понякога поведение. Всичко това оказва отрицателно въздействие по отношение на децата и тяхното развитие.

Деца в риск

КПД препоръчва да продължат усилията за деинституционализация, като се осигури подходяща алтернативна грижа за всяко дете, да се гарантира наличието на добре обучен персонал и подходящи услуги за децата. Да се гарантира най-добрият интерес на детето при реинтегриране в семейството.

- *Комитетът е обезпокоен от малкия брой и недостатъчно добре обучени приемни родители и препоръчва подкрепа за приемните семейства и подобрени обучения за социалните работници, както и подобряване на координацията на всички, които работят с деца.*

- *Комитетът отбелязва и наличието на голям брой деца, чакащи за осиновяване и на трудности при националните осиновявания за деца от ромски произход в рамките на страната.*
- *Препоръчва се ефективен мониторинг на всички нива в процеса на осиновяване и разработване на програми за преодоляване на предразсъдъците относно осиновяването на деца от ромски произход.*

Деца, настанени в специализирани институции

Към настоящия момент в страната съществуват следните институции от интернатен тип, в които децата са трайно отделени от семейната среда²:

	Вид институция	Общ брой	Настане ни деца
1	домове за медико-социални грижи за деца на възраст от 0-3 години	32	2421 деца
2	домове за деца, лишени от родителска грижа от 3 до 18 години	80	3876 деца
3	домове за деца с умствена изостаналост и дом за деца с физически увреждания	24 + 1	1419 деца (1002 деца и 417 младежи)
		137	7 716 деца

Проследявайки данните от 2001 до 2009 г., може категорично да се каже, че се утвърждава трайна тенденция към намаляване броя на децата в специализирани институции, но въпреки това техният брой все още е голям. Националното проучване на ДАЗД за състоянието на специализираните институции показва, че през годините значително преобладават деца, които имат семейство и са настанени поради невъзможност да бъдат отглеждани в семейна или близка до семейната среда. Основните фактори, които обуславят настаняването на децата в специализирани институции от семейства в неравностойно социално положение, са трудностите, които те срещат при отглеждането им (икономически, психологически, социални), съчетани с липсата на достатъчно алтернативни грижи и услуги за детето и семейството. Основните рискове, на които са подложени децата в тези семейства, са свързани с качеството на живот, климата в семейството и достъпа до образование. Тези данни показват необходимостта от превантивни и подпомагащи политики с цел ограничаване на риска "бедност", както и необходимостта от нови гъвкави форми на различни видове услуги и подкрепа на семейството като основен фактор за развитие на детето.

Най-голям е относителният дял на децата в специализирани институции, които са от семейства с един родител – 49%, а децата от многодетни семейства, отглеждани в специализирани институции, са 33% .

² Посочените данни са актуални към месец октомври 2009г.

КПД препоръчва:

- да се приоритизира превенцията на насилието,
- да се повиши капацитетът на работещите с деца,
- да се създадат достъпни системи за сигнализиране и предоставяне на услуги за децата.
- да се разширят и улеснят възможностите за подаване на оплаквания за лошо отношение към деца от институциите.

Специално внимание е обърнато на взаимодействието с НПО и повишаване на обществената чувствителност към темата за насилието върху деца.

През 2008 г. случаите на **насилие над дете**, по които са работили социалните работници от отделите „Закрила на детето” (ОЗД) в страната, е **1602**. През първото **полугодие на 2009 г. общият** брой на случаите на насилие е 1060.

При проследяване на данните в периода 2001 – 2009 г. се установява, че семейното насилие е водещо. Близко **четири от всеки пет случая** на насилие над деца, с които са работили ОЗД през 2008 г., са регистрирани в семейството – 1297 деца или 81% от всички случаи.

Анализът на случаите, по които са работили отделите "Закрила на детето", показва, че при децата, отглеждани в семейна среда най-често се среща физическо насилие и пренебрегването като вид насилие спрямо детето, докато за децата, отглеждани в специализирани институции най-често съществува риск да станат жертва на сексуално и физическо насилие. В училище водещо е физическото насилие.

Специализираните органи на МВР са предоставили полицейска закрила на **650** деца. При 64 от случаите детето е било обект на престъпление; при 274 от случаите е съществувала непосредствена опасност за живота или здравето на детето; при 229 от случаите детето е останало без надзор; в 79 случая е имало опасност детето да бъде въвлечено в извършване на престъпление; при 4 случая детето е било изгубено или в безпомощно състояние.

По данни, постъпващи в ДАЗД от отделите за закрила на детето, през първото полугодие на 2009 г. е предоставена полицейска закрила на 285 деца.

КПД е загрижен за все още високия брой деца от ромски произход, живеещи на улицата, както и по-голямата уязвимост на тези деца, свързана с риск от трафик, икономическа или сексуална експлоатация. Настоява се държавата да направи програми, основаващи се на задълбочени проучвания и анализи на първопричините, с цел превенция на напускането на дома и училището и попадане на улицата.

Децата на улицата са една от най-уязвимите групи на деца в риск. По данни на Отделите за закрила на детето в страната през 2008 година, броят на регистрираните деца на улицата е 95. В същото време децата на улицата, които са намерили подслон и грижа в Приюти, Центрове за временно настаняване или Дневни центрове са **635**.

За първото полугодие на 2009 г. в отделите за закрила на детето са регистрирани 43 деца на улицата.

КПД отбелязва, че законодателството на страната забранява детския труд и се изпълнява Национален план срещу най-тежките форми на детски труд. Въпреки това,

се препоръчва разработването на система чрез различни показатели /пол, възраст, градско/селско население, етнически и социален произход/ за събиране на адекватни и актуални данни за детския труд.

Форми на детски труд

По данни на Изпълнителната агенция „Главна инспекция по труда”, броят на поисканите разрешения за работа през 2008 година по трудови правоотношения на деца до 18 години е 6236. За същия период са установени 194 случая на наемане на работа на деца до 18 години без получено предварително разрешително.

Детският труд не само нарушава правата на детето, той също така обрича цели семейства, общности и дори държави на бедност. Този проблем засяга пряко всички български граждани, тъй като страната ни е потърпевша като всички други страни в преход от възможностите за въвличане на деца в най-тежки форми на труд. По данни на НСИ през 2008г. малолетните и непълнолетните, пострадали от престъпления, които се отнасят към най-тежките форми на детски труд, са общо 56. От тях склоняване към проституция – 47 деца и склоняване и принуждаване към проституция – 9.

КПД изразява загриженост, че държавата не е създавала специализирани детски съдилища и отбелязва фактът, че дефиницията за антисоциална/ противообществена проява, отнасяща се до малолетните и непълнолетните, противоречи на международните стандарти.

Настоятелно се препоръчва да бъде въведена адекватна система за младежко правосъдие в цялата страна, да се гарантира поддържането на контакт на децата с техните семейства и общността, да се обучат съдиите и служителите на реда, които контактуват с децата от момента на тяхното задържане.

Деца - извършители на престъпления

Проблемът с противодействието на противоправното поведение на малолетните и непълнолетните е особено актуален през последните години, тъй като кризата по време на прехода засегна най-чувствително децата. Повиши се рискът от различни отклонения в поведението им, увеличиха се формите на проява на тези отклонения.

През 2008 г. извършените от малолетни и непълнолетни общественоопасни деяния са общо 8490. От тях 23% са извършени от малолетни и 77% от непълнолетни. Най-често извършваното деяние са кражбите.

Деца - жертви на пътнотранспортни произшествия

Статистическите данни показват, че пътнотранспортните произшествия са втората поред водеща причина в света, която предизвиква смърт сред младите хора на възраст между 5 и 25 години. За съжаление България е сред страните, които се нареждат на първите места по най-висок брой на пътни инциденти в Европейския съюз. През 2008 г. броят на децата, убити и ранени в движението се увеличава – 1469 са пострадалите деца през годината, от които 74 са загинали.

Данните на Държавно-обществената консултативна комисия по проблемните на безопасността на движението по пътищата показват, че всеки ден през годината близо 4 деца стават жертви на пътнотранспортни произшествия.

КПД препоръчва:

- осигуряване на подходяща подкрепа, която да позволи на децата с увреждания да останат в семейна среда,
- разработване на система за мониторинг на домовете за отглеждане на деца с увреждания,
- прилагане на единна система за събиране на данни за броя на децата с увреждания;
- гаранции за правата на децата от специализираните институции на достъп до образование;
- развиване на услуги за деца със специални нужди, базирани в общността.

През учебната 2008/2009 г. в детски градини и училища интегрирано се обучават 7351 деца с помощта на 933 ресурсни учители.

Особено важно значение има фактът, че броят на децата в специалните училища значително намалява - през 2001/2002 учебна година учениците в специалните училища са 17 563, а през учебната 2007/2008 г. – 7657. Независимо от успехите на интегрираното обучение, наблюденията върху резултатите от дейността на Експертните комисии за педагогическа оценка (ЕКПО) през изминалите няколко години, както и оценката на процеса на включване на децата със специални образователни потребности в общообразователна среда показват, че е необходима екипна работа за създаване на подкрепяща среда в детските градини и в училищата за усъвършенстване на методологията и модела на оценката на образователните потребности на децата с увреждания и насочването им към общообразователни училища.

II. ИЗПЪЛНЕНИЕ НА „НАЦИОНАЛНА ПРОГРАМА ЗА ЗАКРИЛА НА ДЕТЕТО 2009 г.”

ПРИОРИТЕТ I :

НАМАЛЯВАНЕ НА ДЕТСКАТА БЕДНОСТ И СЪЗДАВАНЕ НА УСЛОВИЯ ЗА СОЦИАЛНО ВКЛЮЧВАНЕ НА ДЕЦАТА

Целите, които си поставят държавните институции по този приоритет включват планиране и развиване на услуги за децата и семействата, подкрепа на местните власти, мониторинг върху правата на децата и качеството на услугите, развиване на мерки в подкрепа на семействата и формиране на отговорно родителство. За преобладаваща част от дейностите по първия приоритет от Националната програма за закрила на детето 2009 г. отговорни за изпълнението са МТСП, ДАЗД, АСП и НСОРБ. Средствата, предвидени за осъществяване на целите, основно са в рамките на утвърдения бюджет за годината на всяка една от институциите, частично по ОПРЧР и УНИЦЕФ.

1. Подкрепа на местните власти при планиране и развиване на услуги за деца и семейства и подобряване на междуинституционалното взаимодействие и координация.

Местните власти и системата на закрила на детето

В подкрепа на местните власти в процеса на деинституционализация са проведени срещи с общинските ръководства в общините, в които се намират определените с постановление на Министерския съвет специализирани институции, които трябва да бъдат закрити, както и с общинските ръководства в още 16 общини.

Подкрепата на общините в планирането, управлението на услугите и обезпечаването им с човешки и материални ресурси през годината се осъществяваше на място при провеждането на мониторинга на изпълнението на плановете, при заявена необходимост или по повод на възникнал проблем, както и чрез популяризиране на опита на онези общини, които имат опит в този процес. До всички общини са изпратени дискове със съдържанието на двата бюлетина, издадени от ДАЗД и посветени на процеса на деинституционализация

В излезлия в началото на 2009 г. бюлетин 2 – „Деинституционализацията – резултати, предизвикателства, перспективи”, е представен моделът, по който община Стара Загора, съвместно с фондация АРК, са работили при затварянето на специализирана институция и развитието на социални услуги за деца и семейства .

Проведен е ***национален мониторинг*** на изпълнението на проектите за промяна на модела, същността и функционирането на съществуващите институции за деца с цел тяхното постепенно закриване. Изготвен е обобщен доклад на тема „Втори национален мониторинг на дейностите за промяна и практическо осъществяване на реформата в специализираните институции за деца”, който е предоставен в края на месец юни на Комисията по въпросите на децата, младежта и спорта към Народното събрание, министър-председателя и всички ангажирани в процеса министерства и ведомства.

В момента се извършва ***втори национален мониторинг*** на изпълнението на плановете за закриване на определените с постановлението на Министерски съвет институции, а през 2010 г. ще бъде проведена отново на място оценка на процеса на реформиране на всяка от институциите.

ДАЗД подкрепя и участва през годината във всички работни срещи за ***пилотното прилагане на подхода за планиране на услугите*** на областно ниво, което се осъществява от УНИЦЕФ. В трите пилотни общини е разработен минимален пакет от услуги (проект на УНИЦЕФ за създаване на областна стратегия за планиране на социални услуги за деца и семейства в гр. Перник, Видин и Русе).

Според последните промени в ЗЗД ***ролята на общинските власти*** за планиране и разкриване на социални услуги е стратегическа. С приетия от Народното събрание „Закон за изменение и допълнение на Закона за закрила на детето” през февруари 2009 г., се дава възможност на местните власти - кметовете и общинските съвети, за упражняване на повече правомощия и повече отговорности в планирането, управлението и контрола на грижата и услугите за децата и семействата. Към всяка община се създават комисии за детето с координационни и консултативни функции и с участие на представители на различните институции и организации.

В изпълнение на една от основните си функции Националното сдружение на общините в Р България (НСОРБ), провежда постоянни обучения, семинари и работни срещи, дискусии и заседания в подкрепа на местните власти при упражняване правомощията им за управление и реформиране на специализираните институции за деца, както и за повишаване на капацитета на структурите на местното самоуправление, по отношение на планирането и управлението на услугите и делегираните бюджети.

В резултат на проведените срещи и обучения в страната на структурите на местното самоуправление, основните теми, за които бе идентифицирано, че има необходимост допълнително да бъдат развити са свързани с ефективното планиране на услугите и тяхното управление.

Необходимо е разработване на карта на услугите, с помощта на които ще могат да бъдат идентифицирани всички видове услуги, предлагани от държавни, общински частни и нестопански структури и организации на местно и национално ниво, за да има равномерно разпределение, добро планиране и адекватни услуги за децата и техните семейства.

2. Промяна на обществените нагласи и осигуряване на условия за толерантност и недискриминация по отношение на всички деца

Преодоляването на предразсъдъците и нагласите в част от обществото към децата с увреждания се осъществява постепенно и продължително с организирането и провеждането на различни срещи, семинари, дискусии, даващи възможност за споделяне и изразяване на позиции и мнение. Участието на социалните работници от **Агенцията за социално подпомагане АСП** в работни срещи по повод стартирането на проекти и дейности, насочени към преодоляването на този проблем е една от възможностите за популяризиране на държавната политика към семействата и децата с увреждания и за отчитане на нагласите и реалните възможности за нейното реализиране на местно ниво. Такива дейности като проведеният през септември 2009 в Сандански Балкански младежки фестивал, кръгла маса на тема „Партньорство – сега и завинаги”, излети „Мама, татко и аз” с децата и родителите, свързани със социалната интеграция на децата, конференции със специалисти, семинари и дискусии с участие на социалните работници от ОЗД са проведени през годината почти във всички областни градове. С цел повишаване на обществената информираност за проблемите и възможностите на децата с увреждания и недопускане на дискриминация са разпространени информационни материали за дейността на Комисията за защита от дискриминация, както и материали за информиране за предлаганите услуги за деца.

Във връзка с изпълнението на тази цел, **Министерството на образованието, младежта и науката (МОМН)** обръща сериозно внимание на дейностите, извършени за изпълнението на изискванията на чл. 28 от Наредба № 3 от 17.05. 2004 г. за организацията и провеждането на държавните зрелостни изпити и регламентиранията специални условия, при които зрелостниците със специални образователни потребности полагат държавни зрелостни изпити. Положени са усилия за осигуряване на необходимите условия, съдействие и технически средства за успешно полагане на държавните зрелостни изпити за учебната 2008/2009 година от 130 зрелостници със специални образователни потребности.

Според изискванията на наредбата е осигурена възможност да се полагат и устни държавни зрелостни изпити след представяне на медицински документ от районна експертна лекарска консултативна комисия. Изпитните материали за зрелостници с нарушено зрение, които са обучавани на брайлов шрифт, са адаптирани на брайлов шрифт, а за слабовиждащи зрелостници - на уголемен шрифт. Времетраенето на държавните зрелостни изпити за зрелостници със специални образователни потребности е увеличено със 120 минути над предвиденото време за съответния учебен предмет или цикъл от учебни предмети. Осигурени са квестори и учителите-консултанти при провеждането на устните и писмените държавни зрелостни изпити за ученици с увреден слух или нарушено зрение, които владеят съответно жестомимична реч или брайл.

3. Мониторинг на дейностите по спазване правата на детето и стандартите за качество на услугите за деца

Изградената и прилагана от ДАЗД система за мониторинг на грижите за деца включва няколко основни компонента:

- а) На първо място, това са нормативно определени стандарти за качество в приетата от Министерския съвет през 2003 г. Наредба за критерии и стандарти за социални услуги за деца, която беше изменена през септември 2009 г. в съответствие с промените в ЗЗД от същата година. С измененията се прецизират стандартите за социални услуги, които са насочени основно към осигуряване на качествени грижи и гарантиране сигурността и безопасността на децата, ползващи различни видове услуги.
- б) На второ място е предварителният контрол чрез въведения лицензионен режим за доставчиците на социални услуги за деца.
- в) На трето място е последващият контрол за спазването на стандартите за социални услуги за деца.
- г) Четвъртият компонент на системата за мониторинга на грижите за деца е изградената и функционираща Национална информационна система, чрез която по определена методика и утвърдени сравними индикатори, се събира аналитична и статистическа информация, даваща картина на състоянието, успехите и предизвикателствата във функционирането и развитието на грижите и услугите за деца, както и в дейността на органите по закрила на детето.

Контрол по правата

Контролът и наблюдението по спазване на правата на децата и на въведените стандарти за услугите за деца, се осъществява от създадената през 2004 г. специализирана дирекция в Държавната агенция за закрила на детето “Контрол по правата на детето”, която заедно със своите 6 регионални звена извършва планови проверки и проверки по жалби и сигнали за спазване на правата на детето (в училища, лечебни заведения, дирекции ”Социално подпомагане”, специализирани институции, неправителствени организации). При констатиране на нарушаване на правата на детето и неспазване на критериите и стандартите за социални услуги за деца Дирекцията дава предложения до Председателя на ДАЗД за задължителни предписания и при неизпълнението им за налагане на санкции.

Плановите проверки на социалните услуги за деца, предоставяни от лицензирани от ДАЗД доставчици, са свързани със спазването на стандартите за социалните услуги, уредени в Приложение № 1 към чл. 17 от Наредбата за критериите и стандартите за социални услуги за деца.

За периода януари – октомври 2009 г. са осъществени проверки на предоставяните социални услуги за деца и семейства на 96 лицензирани доставчици. Не са стартирали дейност по предоставянето на услуги, за които имат издаден лиценз от ДАЗД, 21 доставчици – почти една трета от общия брой проверени. Общините и органите за закрила на детето често не се разпознават като партньори, има не малко общини и кметове, които не разбират и не осъзнават като свой проблем и приоритет работата с децата и семействата, необходимостта от развитието на грижи и услуги като начин за промяна в икономическата и социалната ситуация.

До 30.10.2009 г. са извършени 125 проверки по сигнал в 36 образователни институции; 54 отдела за закрила на детето към дирекции ”Социално подпомагане”; на 24 специализирани институции за деца; 5 здравни институции; 6 доставчици на социални

услуги. **През отчетния период са извършени и 40 повторни проверки** в специализирани институции, с цел проследяване изпълнението на дадените задължителни предписания.

Непознаването на системата, функциите и органите за закрила на детето от преобладаваща част от персонала и от децата във всички проверявани обекти, води до незнание и неприлагане на основни права на детето. Това в най-голяма степен се отнася до образователната система, където при проверките се установяват правила и поведение, които не са съобразени дори с реда и разпоредбите на Правилника за прилагане на Закона за народната просвета. **От проверките се установява**, че Етичният кодекс на работещите с деца не е включен като част от длъжностните характеристики на учителите, както и че липсват в повечето случаи елементарни етични стандарти и норми за работа с децата, приети и разпознати като необходимост, при почти всички групи специалисти.

През 2009 г. е извършена първата интегрирана проверка в страната – в гр. Перник. Основната цел на този тип проверки е да се анализира на местно ниво как отделните секторни политики гарантират спазването на правата на детето - т.е. създават ли условия и възможности за личен избор и развитие на детето и неговото семейство. Интегрираните проверки изискват структурирането на междуведомствен екип, включващ представители на Държавната агенция за закрила на детето, Министерството на образованието, Министерството на здравеопазването, Министерството на вътрешните работи, Агенцията за социално подпомагане, Централната комисия за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни, Регионална дирекция за социално подпомагане, Регионален център по здравеопазване и Регионален инспекторат по образование. Друга цел, заложена в този начин на проверка за гарантирането на правата на детето, е да се установи степента на взаимодействие и координация между отделните сектори на местно ниво. След прецизиране на методиката от експертен екип ще започне прилагането на този тип проверки в цялата страна.

За отчетния период експертите само от Главна дирекция „Контрол по правата на детето” са работили по 1140 броя преписки – молби, сигнали и жалби. Проведени са 390 индивидуални консултации в приемната на ДАЗД и над 550 консултации по телефона. Най-често поставените проблеми са свързани с насилие над дете – в 215 от случаите; следват случаите, в които хората се обръщат към ДАЗД по повод спор за родителски права и нарушени личните контакти на родителите с децата им (107 случая). Преобладават самотните родители и многодетните семейства с 3, 4 и повече деца в случаите, при които е потърсена подкрепа от ДАЗД при отглеждането на децата.

Лицензиране

Председателят на ДАЗД е издал през 2009 г. **лицензи на 84 доставчици на социални услуги за деца и семейства общо за 122 услуги**. Броят на всички лицензирани доставчици от 2003 г. до момента е 349, общо за 497 броя услуги (един лиценз се издава за няколко услуги). От получената обратна информация става ясно, че реално през годината са функционирали 95 услуги за деца и семейства. Отнети са 27 лиценза през 2009 г., тъй като е изтекъл 12-месечният срок от издаване на лиценза и услугите не се предоставят.

4. Мониторинг на процеса на реформа на институционалната грижа и спазването на правата на децата, отглеждани в специализирани институции

Чрез ежегодно пълно проучване и анализ на всички групи деца в риск, които са обект на системата за закрила на детето, се осъществява мониторинг на работата на системата за закрила на детето и на състоянието на специализираните институции за деца.

През 2009г .в ДАЗД е направен дескриптивен и сравнителен анализ по следните основни теми:

- Деца в специалните училища – помощни, логопедични, болнични, оздравителни, за деца с нарушено зрение и за деца с увреден слух;
- Състояние на възпитателните училища интернати (ВУИ), социално-педагогическите интернати (СПИ), социално-учебните професионални центрове (СУПЦ) - семеен и здравен статус, време на престой, причини за напускане и др.;
- Деца с изявени дарби – вид на дарбата, възраст, семеен статус, проблеми в нормативната уредба;
- Ефективност на системата за закрила на детето - мерки и услуги във и извън семейството;
- Деца в дневните центрове и приюти;
- Анализ на състоянието на специализираните институции за деца - семеен и здравен статус, време на престой; образование, персонал, издръжка, обучения и проекти и др.;
- Насилието над деца – вид, семеен статус, място на извършване, предприети мерки и др;
- Дневните центрове за деца с увреждания - статус на децата, дейности, проблеми;
- Анализ на натовареността и кадровото обезпечаване на ОЗД;
- Приемна грижа;
- Подготвен е анализ на законодателната и нормативната уредба на закрилата на даровитите деца, включващ актове на институциите на Европейския съюз и вътрешно законодателство в някои страни;
- Подготвени са над 50 вида справки и статистическа информация, част от която е качена на сайта на ДАЗД.

Едни от основните дейности в работата на социалните работници от отделите за закрила на детето са: превенцията на изоставянето на дете, реинтеграция, настаняване в семейство на роднини и близки, настаняване в приемно семейство.

Целта на превенцията като мярка за закрила на детето е чрез съдействие, подпомагане и услуги в семейна среда да се предотврати настаняването на детето в специализирана институция. От гледна точка на социалната проблематика и политика явлението изоставяне на новородено се разглежда във връзка с риска от институционализиране на детето.

През **първото полугодие на 2009** г. социалните работници са работили общо по **1 749 случая на превенция на настаняването в институция**. От тях **465 или 26,6%** се отнасят за предотвратяване настаняването на новородено дете в институция. Успешно приключилите случаи, в които е предотвратено настаняването на дете в специализирана институция, са 777 или 44,4 % от случаите.

Реинтеграцията е продължителен и сложен процес на трайно връщане на настаненото извън семейството дете в неговото биологично семейство или осиновяването му, който изисква прецизно проучване и съвместна работа с много служби и специалисти. Социалните работници са работили по 1 388 случая по реинтеграция. Успешно

реинтегрирани в семейна среда през първото полугодие на 2009г. са 72% от общия брой случаи - 617 деца в биологичното семейство и 377 в семейство на осиновители.

Настаняването на дете в **семейство на близки и роднини** е една от мерките, които се прилагат много успешно от всички отдели за закрила на детето в страната. Броят на настанените деца при близки и роднини за първите шест месеца на годината е 1 147 деца. **До 30.06.2009 г. общият брой на децата, настанени и отглеждани в семейство на близки и роднини, е 5 920.**

Настаняването в **приемно семейство е една от мерките**, които се прилагат за осигуряване правото на детето да живее в семейна среда, когато собствените му родители не са в състояние да полагат грижи за него. Броят на настанените в приемни семейства деца през първите шест месеца на годината е 84: в професионални приемни семейства са настанени 66 деца, в доброволни приемни семейства през годината са настанени 18 деца. До 30.06.2009 г. в приемно семейство се отглеждат общо 218 деца.

Годишният брой на осиновяванията в страната на практика е почти постоянен през последните 3 години. По информация от ДАЗД, към 30.10.2009 г. общият брой на **осиновяващите** вписани в Регистрите на осиновяващи при условията на пълно осиновяване е **2 842**; **децата** вписани в Регистрите на децата, които могат да бъдат осиновени при условията на пълно осиновяване са **2 450**; броят на осиновените в страната деца е **576**.

Международно осиновяване: През изминалата 2009 година, министърът на правосъдието е дал **200** съгласия за осиновяване на **220** деца с обичайно местопребиваване в Република България от осиновяващи, предложени от Съвета по международно осиновяване. За 44 от тези деца процедурата по осиновяване е в резултат от предприетите специални мерки по реда на чл. 112, ал. 6 от Семейния кодекс във връзка с чл. 21 от Наредба № 13/30.09.2009 г. за определяне на условията и реда за даване на съгласие за международно осиновяване и за воденето на регистрите на международните осиновявания. Тези мерки се предприемат по отношение на деца със здравословен проблем, специални нужди или на по-висока възраст, за които в регистъра по чл. 113, ал. 1, т. 2 от Семейния кодекс няма вписани подходящи осиновяващи. В края на годината ще бъде направен анализ на резултатите от влезлия в сила съвсем наскоро Семейен кодекс, с който се цели увеличаване на шансовете на едно дете, за което неговите биологични родители не могат да полагат грижи, да бъде осиновено и да не преминава от институция в институция.

През първите шест месеца на 2009 г. от дирекции „Социално подпомагане” са издадени 1 556 заповеди за настаняване на дете в специализирана институция. През същия период на 2008 г. броят на издадените заповеди е 1890.

Данните от отчетните карти за **първото полугодие на 2009 г.** показват, че издаваните **направление за ползване на социални услуги** са общо 3 289, със 707 броя повече спрямо първото полугодие на предходната година. Става дума за ползване на услуги за деца в дневни центрове, комплексите за социални услуги за деца и семейства (КСУДС), дневна и седмична грижа, места за временно настаняване и др., т.е. за социални услуги, които са мярка за закрила в семейна среда.

През последните 3 години настанените в специализирана институция деца са два пъти по-малко в сравнение с децата, ползващи различни форми на услуги. Описан е и популяризиран „алгоритъм на провеждането на реформата в с. Могилино” като са описани стъпките по закриването на институцията и планирането и изграждането на новите услуги, подготовката и извеждането на децата, принципите на взаимодействие между участващите в процеса, тъй като се оказва, че особено закриването на институциите за деца

и младежи с умствени увреждания, е дълъг и сложен процес, чиято цел е не само да живеят в едно по-добро място, а да се открият възможности за развитие на техния потенциал. Чрез организираните срещи, конференции и кръгли маси, както и чрез ежегодния печатен бюлетин на ДАЗД, се популяризира опитът на водещи организации в процеса на деинституционализация.

В края на 2008 г. УНИЦЕФ – България, съвместно с Министерството на труда и социалната политика, ДАЗД и Агенцията за социално подпомагане (АСП) бе разработен проект на „Методика за център за настаняване от семеен тип”, която бе апробирана в период от 6 месеца от м. април до м. септември във всички центрове за настаняване от семеен тип (ЦНСТ). Подготвен е доклад с препоръки за подобряване на методиката, след което ще бъде предоставена за утвърждаване от АСП и ДАЗД.

С финансовата подкрепа на УНИЦЕФ, АСП и социалните работници от ОЗД, организираха провеждането на срещи за планиране на социалните услуги в трите пилотни области през 2009г., в които бяха включени представители на всички общини от областта.

В края на 2009г. беше възприет качествено нов подход за реализиране на деинституционализацията на грижите за деца. Със заповед на Министър - председателя е създадена работна група на високо ниво, в която участват ресорни заместник министри от отговорните министерства, ръководена от заместник – министър на труда и социалната политика. Сформирана е и работна група на експертно ниво с представители на институциите и на гражданското общество. В резултат на работата на работната група бе разработен политически документ³, който е изработен в съответствие с Насоките за алтернативната грижа за деца, приети от Комитета на Обединените нации за правата на детето и одобрени от Общото събрание. Всички принципи, подходи и мерки, посочени в Насоките се приемат за водещи и основополагащи при тълкуването и прилагането на документа, който от своя страна е националната рамка на Насоките.

Политическият документ се основава на политика в най-добрия интерес на детето, насочена към подкрепа на семействата, и създаване на най-добри условия за развитие на децата и реализиране на техния пълнен потенциал. В резултат на изпълнението на този политически документ, се очаква в дългосрочен план, преминавайки през намаляване на броя на децата в институциите, да се достигне до пълното закриване на класическия тип институции, като същевременно се прекрати настаняването в институции на децата от 0 до 3 годишна възраст след приключване на реформата. Планираните мерки ще бъдат насочени преди всичко към регулиране на входа на институциите, чрез подкрепа на семейството и развитие на услуги за предотвратяване на изоставянето, като услуги за превенция на рисковете в семейството, ранна интервенция и подкрепа на детето, услуги по семейно планиране и семейна медиация. Усилията ще бъдат насочени към въвеждане на приемната грижа в национален мащаб, като основна алтернатива на настаняването в специализирана институция и насърчаване развитието на осиновяването. Друга съществена част от дейностите ще бъдат насочени към регулиране на изхода на институциите и намаляване на броя на децата, които преминават от една институция в друга.

Предвижда се въвеждането на специални програми за децата, напускащи домовете за успешната им интеграция. Специално място в политическия документ ще бъде отделено

³ *Национална стратегия „Визия за деинституционализацията на децата в Република България”.*

на услугите в подкрепа на семействата на децата с увреждания – създаване на екипи за ранна интервенция, мобилни социални услуги и др.

Документът си поставя ясна и категорична цел: закриване на всички институции за деца в рамките на 15 години считано от приемането на документа и недопускане настаняването и отглеждането на деца от 0 до 3 години в резидентна грижа след приключване на реформата.

Първият приоритет при изпълнение на документа ще бъде деинституционализацията на децата с увреждания, настанени в домовете за деца с умствени увреждания и децата с увреждания над 3 години, настанени в домовете за медико-социални грижи. Изборът на тази целева група за първи бенефициент се предопределя от обстоятелството, че нивото на грижа по отношение на тези деца е най-слабо и те са в най-висока степен на социална изолация.

Предвижда се всички програми и проекти насочени към деинституционализацията и услуги за деца и семейства, финансирани от Европейския съюз или националния бюджет в България се ръководят от политическия документ. Изпълнението му ще се осъществи чрез приемането на план за действие 2010 – 2013г., с конкретни дейности по прилагането на документа.

5. Развиване на система за подкрепа на отговорно родителство

Според информацията, подадена от АСП към 30.06.2009г. на територията на страната функционират 40 Центъра за обществена подкрепа (ЦОП) като делегирана от държавата дейност с общ капацитет 1 865 места. От тях през годината са разкрити 14 ЦОП в следните общини: Общ.Чирпан, обл. Стара Загора; общ. Ямбол, обл. Ямбол; общ. Исперих, обл. Разград; общ. Габрово, обл. Габрово; общ. Севлиево, обл. Габрово; общ. Дряново, обл. Габрово; общ. Смолян, обл. Смолян, общ. Перник, обл. Перник; общ. Добрич, обл. Добрич; общ. Видин, обл. Видин; общ. Ловеч, обл. Ловеч; общ. Съединение, обл. Пловдив; общ. Хисар, обл. Пловдив; общ. Кричим, обл. Пловдив.

През отчетния период в Центровете за обществена подкрепа на територията на страната са проведени обучения, кръгли маси и работни срещи на различни теми: “Работа с родители”, “Приемна грижа”, “Развитие на социални умения” и др.

По програма “Семейни помощи за деца” се отпускат следните видове помощи: еднократна помощ при раждане на дете; еднократна парична помощ за отглеждане на близнаци до навършване на една година, еднократна парична помощ за отглеждане на дете до навършване на една година от майка студентка, учаща в редовна форма на обучение; месечни помощи за отглеждане на дете до 1 година; месечни помощи за дете до завършване на средно образование, но не повече от 20-годишна възраст; еднократна помощ при бременност и целеви помощи за ученици, които освен в пари се отпускат и под формата на социални инвестиции.

Семейните помощи се отпускат след проверка на доходите на семействата. Доходният тест не е въведен по отношение отпускането на еднократната помощ при раждане на дете, както и при предоставяне на семейни помощи за деца с трайни увреждания. Семейните помощи, отпускани по ЗСПД, имат за цел постигане на

равнопоставеност на осигурените и неосигурените жени, създавайки възможност да бъдат посрещнати увеличените разходи преди раждането на детето, при раждането и при отглеждането на децата в семейна среда, а също така и да насърчат посещението на училище.

С настъпването на настоящата 2010г., семействата в които се отглеждат деца, подлежащи на обучение в първи клас, са консултирани за начина и реда за кандидатстване и отпускане на целева помощ за първокласник.

Еднократни помощи при раждане на дете за деветмесечието на 2009 г. са отпуснати за 57 478 деца. Изплатената сума е в размер на 21 618 050 лв.

След промяна в законодателството, от м. май 2009г. започна приема на молби-декларации за подпомагане отглеждането на близнаци. Еднократна парична помощ за деветмесечието на 2009г., за отглеждане на близнаци до навършване на 1 година е изплатена от дирекциите „Социално подпомагане” за 4123 деца-близнаци, като сумата възлиза на 2 921 231 лв.

Започна отпускането на еднократна парична помощ за отглеждане на дете до навършване на 1 година от майка студентка, учаща в редовна форма на обучение също от м. май 2009г., след промяната в законодателството. Помощи за деветмесечието на 2009г. са получили 899 майки в размер на 2 226 878 лв.

Месечни помощи за отглеждане на дете до една година за деветмесечието на 2009г. са получили 21 678 майки, като сумата възлиза на 2 191 9509 лв.

Изплатената сума за месечни помощи за дете до завършване на средно образование, но не повече от 20- годишна възраст за първото полугодие на 2009г.е в размер на 174 778 725 лв. като средномесечно са подпомогнати 571 439 семейства за 841 304 деца.

Еднократна помощ при бременност за деветмесечието на 2009г. са получили 15020 жени в размер на 2 252 575 лв

Еднократна целева помощ за първокласници за учебната 2009/2010г. са получили 10 414 деца в размер на 1 538 190 лв.

По програма “Интеграция на хора с увреждания” отпуснатите месечни добавки за родители на деца с трайни увреждания за деветмесечието на 2009г. средномесечно са за 19 427 деца , а изплатената сума възлиза на 34 718 632 лв.

Подкрепа на семействата в съответствие и изпълнение на основната цел на ЗЗД – отглеждане на децата в семейна среда, чрез развитието на алтернативни услуги за деца, както и чрез предоставяне на финансови помощи и/ или помощи в натура се осъществяваше и с утвърдения за 2009г. бюджет в размер на 6 000 000 лв. за дейностите по Закона за закрила на детето. За деветмесечието изразходваните и отчетени средства в са 5 175 222 лв. за 3 898 средномесечен брой случаи, в които е оказана финансова подкрепа на семействата за отглеждане на децата в семейна среда. Финансовата помощ е съществена част от подкрепата при работата по превенция на изоставянето, по реинтеграция, при настаняване на деца в семейства на роднини и близки, при настаняване в приемни семейства.

Министерство на здравеопазването и Националният център по опазване на общественото здраве (НЦООЗ) през годината проведеха „Проучване на здравния риск при деца от предучилищна възраст, изложени на пасивно тютюнопушене”. В резултат на получените данни е изготвена интервенционна програма за деца, родители и здравни

специалисти, целяща намаляване на риска за здравето на децата чрез редуциране на пасивното пушене и формиране на отговорно родителско поведение. През 2010 г. предстои отпечатване на информационните материали.

За шести път по време на Световната седмица на кърменето в партньорство между Националния комитет по кърмене към Министерството на здравеопазването, Координационния съвет на Националния план за действие “Храни и хранене”, Националния център по опазване на общественото здраве, Ла Лече Лига България, Център за бременни жени – Пловдив, Център „Съвременни родители” - София и най-големият в България портал за родители bg-mamma.com проведоха повече от 75 мероприятия 22 населени места. Темата на Световната седмица на кърменето през 2009 г. беше “Кърменето в извънредни ситуации. Готови ли сме?” За столица на Седмицата на кърменето през 2009 година бе избран град Кърджали. В отделните градове бяха проведени дни на отворените врати, където бременни и млади жени можеха да се запознаят с условията в акушеро-гинекологичните отделения на болниците, много дискусии, изложби, издадени бяха много печатни материали. По националните медии бе излъчен клип за предимствата на кърменето при извънредни ситуации. В кампанията се включиха и редица медийни партньори като списанията “Моето дете” и “Кенгуру”, радио FM+, Рекламна агенция Remembrand. Специални предавания, посветени на подкрепата на кърменето бяха излъчени от БНТ, ББТ, Нова телевизия и три кабелни телевизии.

С цел образование на бъдещи майки за ползата от кърмене на своите деца в Акушеро-гинекологичното отделение на МБАЛ Добрич на бъдещите майки са раздавани здравно-образователни материали: “Препоръки за здравословно хранене преди и по време на бременност и при кърмене” и “Препоръки за здравословно хранене на кърмачетата”, които са издадени по Национален план за действие “Храни и хранене” от МЗ и НЦООЗ.

6. Развиване на мерки в подкрепа на родители при наличие на риск за изоставяне на детето

В процес на разработване и съгласуване са правила и процедури за ранно информиране на отделите „Закрила на детето” за риск от изоставяне на дете и съвместна работа между различните специалисти от службите и организациите на местно ниво.

Актуализирано е *«Методическо ръководство по превенция* на изоставянето на деца на ниво родилен дом». Актуализираното Ръководството е изпратено чрез АСП до регионалните дирекции за социално подпомагане и отделите за закрила на детето в цялата страна и до Министерство на здравеопазването (МЗ), което има ангажимента да стигне до всички родилни отделения в страната.

Подготвени са за издаване 4 броя *информационни материали за родители*, популяризиращи позитивни методи за възпитание и общуване с децата в различни възрасти.

Заедно с Методическото ръководство по превенция на изоставянето на деца на ниво родилен дом е разпространен адаптираният от експерти на ДАЗД методически наръчник „Как при раждането *да съобщим на родителите, че детето им е с увреждане*”. Материалите са публикувани и на интернет страницата на агенцията.

ДАЗД *проведе изследване на нагласите на родители* на деца с увреждания за ползване на услуги и подкрепа от доброволци в собственото им семейство. Преобладаваща част от родителите на тези деца са готови да приемат за почасова грижа и подкрепа на детето в овладяване на различни умения и учебен материал, но около 1/3 от анкетираните

смятат, че никой освен тях не би могъл да поеме грижата за детето дори за определено време и не са готови да приемат подкрепа под никаква форма.

Направено е предложение до министъра на здравеопазването за разписване на конкретните отговорности и задължения на медицинския персонал за своевременно информиране и съдействие при предприемане на необходимите дейности от мултидисциплинарни екипи от специалисти, имащи отношение към превенцията на изоставянето в *нормативната* уредба на МР . Практиката през годините показва, че докато не се получи разпореждане или нормативно изискване от принципала на съответните структури, много рядко стават факт дейностите по методики и дори по нормативни разпоредби от друга сфера.

Децата с увреждания са основна целева група по **Проект за социално включване**, осъществяван от МТСП. Проектът стартира с подписване на споразумение със **Световна банка за заем в размер на 40 млн. евро и е насочен към децата на възраст между 0 и 7 години** и цели да подкрепи усилията на българското правителство за социално включване чрез инвестиции в развитието в ранна детска възраст, като значителна част от стойността на заема е предвидена да се използва за подобряване на инфраструктурата за целите на проекта. Проектът за социално включване е насочен към постигане на следните резултати:

- Подобрена училищна готовност на децата от семейства с ниски доходи и децата с увреждания на възраст до 7 години;
- Повишаване благосъстоянието на децата;
- Разширяване на обхвата на услугите, свързани с грижи за деца, предоставяни на децата с ниски доходи и децата с увреждания на възраст до 7 години.
- Изпълнението на дейностите по проекта вече е стартирало. Предстои провеждането на информационна кампания за популяризиране на дейностите.

Във връзка с провеждането на международна конференция на тема **„Предизвикателствата пред грижата за децата с увреждания в България”**, организирана по инициатива на Съвета на Европа, е разработена и разпространена информационна брошура относно политиката на деца за подкрепа на семействата на деца с увреждания в България.

Една от основните и приоритетни задачи на отделите “Закрила на детето” на територията на цялата страна, е да регулират входа към специализираните институции за деца и в тази връзка може да се каже, че вече има добро взаимодействие и изградени механизми между родилните отделения и отделите “Закрила на детето”. В случаите, когато бъде установен риск от изоставяне на дете на ниво родилен дом, в срок от 24 часа социален работник посещава майката и бебето и започва незабавна работа по превенция на изоставянето. В резултат на направеното посещение се предоставят социални услуги, консултации и подкрепа, отпускат се еднократни помощи за подкрепа и се осъществяват дейности, предвидени в изготвен план за действие. При необходимост, детето се настанява в семейство на близки или роднини. Настаняване в специализирана институция се предприема само в краен случай, след изчерпване на всички други възможности, с изключение на случаите, в които има непосредствен риск за живота и здравето на детето.

7. Развиване на нови тип социални услуги и форми на грижа в общността и институциите

В Министерството на труда и социалната политика със Заповед на министъра е създадена **работна група за изготвяне на единен разходен стандарт за социалната услуга „приемна грижа“**. В този стандарт ще бъде включен и размера на заплащането на приемното семейство, което ще позволи гъвкав подход на доставчика на услугата и увеличение на изплащаното възнаграждение, ако съществува възможност за това.

В проекта на Закон за изменение и допълнение на Закона за социално подпомагане се предвижда **въвеждането на регионално планиране на социалните услуги на базата на анализ на потребностите**. Подходът за регионално планиране е апробиран в рамките на съвместния проект между МТСП и УНИЦЕФ “Планиране и усъвършенстване на социалните услуги на регионално ниво в област Русе”.

Всяка община има заложи в Общинската стратегия за закрила на детето свои мерки и дейности за преодоляване на ранното отпадане от образователната система и другите рискове, свързани със социалното изключване на уязвимите групи деца.

Според информация, предоставена от МТСП общият брой на социалните услуги за деца, предоставяни в общността към 01.12.2009 г е 245 с общ капацитет 7561 в това число – 4 преходни жилища, 68 Дневни центрове за деца с увреждания, 55 Центрове за социална рехабилитация и интеграция, 4 приюта за безнадзорни деца, 10 Звена „Майка и бебе“, 42 Центъра за обществена подкрепа, 11 центъра за работа с деца на улицата, 9 Кризисни центъра, 30 Центъра за настаняване от семеен тип и 12 Центъра за временно настаняване.

През месец ноември 2009 година по ОПРЧР стартира процедура за подбор на проекти **”Социални услуги за социално включване”**. **Общият бюджет на схемата е 23 015 000 лв.** Цел на програмата е подкрепа за развитието и прилагането на нови устойчиви и комплексни подходи за повишаване качеството на живот, превенция и преодоляване на последиците от социалното изключване на уязвими групи. Реализира се в три компонента:

- Социални услуги за деца в риск;
- Социални услуги за пълнолетни лица;
- Иновативни подходи за превенция и преодоляване на социалното изключване на рискови групи.

В рамките на **първия компонент, за който са предвидени 8 015 000 лева**, ще бъдат финансирани проекти за следните типове услуги за деца и семейства в риск:

- Дневен център за деца ;
- Звено „Майка и бебе“;
- Социални услуги резидентен тип;
- Център за социална рехабилитация и интеграция;
- Център за обществена подкрепа;
- Център за работа с деца на улицата.

Като един от важните индикатори за постигнати резултати, по схемата ще бъде отчитан броят на лица от специализираните институции, реинтегрирани в общността. Схемата предвижда до края на операцията (2011г.) да бъдат реинтегрирани най - малко 80 деца от специализираните институции.

Основни изводи:

Във връзка с подкрепата на местните власти при планиране и развиване на услуги за деца и семейства, общинските ръководства констатираат, че е необходимо **поясняване и обсъждане на: алгоритъма в процеса на деинституционализация и разкриване на новите услуги;** планирането и координирането на действията; спазване на изискването в новите социални услуги в общността да се прилага индивидуален подход в грижата за децата; определянето на набор от дейности и услуги в подкрепа на семействата, който води до промяна на ситуацията, наложила извеждането на детето от семейството.

В процеса на мониторинг и контрол по спазването на правата на детето и изпълнението на стандартите, се установява също, че са необходими сериозни усилия по отношение на институционалните структури и особено по отношение на административния капацитет за управлението и **разработването на местни политики**, както в областта на **планирането**, организацията, взаимодействията, така и в областта на финансовото управление и контрол на услугите. Често дори липсва идеята за необходимостта от проучване на реалните потребности и планиране на услугите.

✓ **Основният извод, направен от първата интегрирана проверка в страната**, както и въз основа на анализа на резултатите от цялостния мониторинг на работата на системата за закрила на детето, се отнася до необходимостта от дефиниране, популяризиране и въвеждане на ясни определения за същността и необходимостта от развиване на регламентирани услуги (образователни, здравни, пътно-транспортни и др.).

✓ **Проверките по сигнал**, извършени в домовете за деца, лишени от родителски грижи от 4 до 18-годишна възраст, най-често са свързани със случаи на насилие между самите деца, както и с насилие на деца към персонала. Основните причини са заложили в самия модел и организация на грижите в големите специализирани институции, свързани са и с недобра координация и взаимодействие между специализираните институции и ОЗД, полиция и др. специалисти в областта на детското развитие.

✓ **Лицензионният режим за доставчиците на социални услуги за деца е форма на предварителен контрол**, тъй като с него се въвеждат нормативно определени изисквания. От направените проверки на предоставяните услуги от лицензирани от ДАЗД организации, както и от ежегодно провеждания мониторинг, се установява **неефективност на лицензирането като задължителна предварителна процедура**. В настоящия момент **преминаването към режим на акредитация/атестиране на доставчиците** би дало възможност да се определи реално качеството на стартирали услуги, както и да се развиват нови услуги за децата и семействата им.

✓ **Основната причина**, поради която една трета от лицензираните доставчици на социални услуги за деца не са стартирали дейност, е липсата на финансиране и слабата подкрепа от общинските власти, която се изразява предимно в предоставянето на материална база. Правната база предвижда равен достъп до образование, здравеопазване и социални услуги, но на практика средствата и услугите не се разпределят според местните потребности, като в много случаи предоставянето на качествени услуги в общността е оставено и зависи понякога единствено от активността и личните управленски умения и инициатива на упражняващите местната власт.

- ✓ Има изградена и функционираща **система за закрила на детето**, която все още не е част от живота на местните общности и в голяма степен не отговаря на конкретните потребности.
- ✓ **Недостатъчно се** познава и спазва законодателството, вследствие на което се предприемат неправилни действия от страна на институциите, работещи в сферата на грижата и закрилата на детето. Проблемите са по-скоро са на ниво **процедури**, чрез които се прилага законодателството: процедурите вътре в службите, процедурите за сътрудничество между структурите и др.
- ✓ Налице е **недостатъчен материален ресурс и обезпечаване на работата**, както по отношение на условията, така и по отношение на подбора и квалификацията на кадрите, поради което текучеството на хора в системата е голямо.
- ✓ Съществува необходимост от въвеждане на норми, правила и процедури за работа с децата и семействата; въвеждането и утвърждаването на стандарти за социална работа с деца, въвеждането на единен подход като основа и база в социалната работа с деца и семейства; необходимо е ясно определяне на статута на социалния работник.
- ✓ Другият сериозен проблем, очертан от мониторинга, е на нивото на **работния метод**: трудността на отделите за закрила на детето и персонала в домовете да прилагат индивидуален подход към децата, когато се отвори случай и се работи по него. Претоварването със случаи на един професионалист и недостатъчното финансиране на държавните структури на практика не позволяват качествена работа. В резултат на това плановете за действие, съставяни от ОЗД и плановете за грижи на домовете се превръщат във формалност и бюрократично изискване, вместо да бъдат работни инструменти.
- ✓ Основният извод от мониторинга на ефективността на системата за закрила на детето показва, че **реинтеграцията** би следвало да се осъществява не като съвкупност от ”мерки”, както е сегашната нормативната база, а като комплекс от услуги за детето и за семейството, както в подготвителния период, така и в периода след връщането на детето в семейството. Данните от мониторинга на дейността на системата за закрила на детето показват, че бързата реинтеграция по-скоро е вредна, тъй като в не малък брой случаи тя може да доведе до малтретиране, пренебрегване, или повторно настаняване на детето в институция.
- ✓ През последните три години броят на **реинтегрираните деца в собствените им семейства** бележи тенденция към постепенно намаляване. **Настаняването при роднини е най-често използвана мярка**, като се установява тенденция броят на децата, настанявани при роднини и близки, да се задържа приблизително на едно ниво. Що се отнася до **настаняванията в приемни семейства** - средно годишният брой на настаняванията показва все още незначителното място на тази форма на грижа извън биологичното семейство. Това от своя страна е показател за необходимостта от развиване на различни форми на приемна грижа.
- ✓ Необходимо е да бъде предприета промяна и синхронизиране на нормативните актове, свързани с приемната грижа, поради съществуващи **противоречия в нормативната база** – от една страна, в Закона за закрила на детето, както и според Наредбата за критериите и стандартите за социални услуги за деца, настаняването на дете при роднини и близки е настаняване под приемна грижа, а от друга - в самата Наредба за подбора, оценяването и утвърждаването на приемни семейства и настаняването на дете в тях – не е формулирано като приемна грижа.
- ✓ От броя на **децата в Регистъра за осиновяване и броя** на кандидатите за осиновители, става ясно, че потенциалът на тази форма на грижа не е напълно използван. Осиновяването

наистина е възможност за здравите деца, но за повечето деца от специализираните институции, които имат хронични заболявания, някаква степен на увреждания или са от непредпочитан етнос, фактът, че са вписани в регистъра за осиновяване на практика означава, че е преустановена работата с техните семейства за промяна на обстоятелствата, довели до извеждането на детето. По този начин тези деца биха могли да бъдат лишени от всякаква възможност за отглеждане в семейна среда, тъй като шансовете да бъдат осиновени, особено в страната, са минимални.

✓ По отношение на **мониторинга на процеса на деинституционализация и хода на реформата** в грижите и услугите за деца се установява, че въпреки вложените ресурси от държавата, общините, даренията в пари и в натура, институционалната грижа не дава възможност да бъдат посрещнати основните потребности на децата и негативните последици от настаняването продължават да оказват сериозно влияние върху неговото развитие и поведение.

✓ При всички съществуващи социални услуги се установява необходимост от точно **дефиниране и определяне на минимален** набор от дейности, които правят същността на дадения вид услуга и обособяват различията между предоставяните услуги. Това налага промяна в правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане и свършено нов подход, финансиране и управление на социалните услуги.

✓ Резултатите от дейностите показват, че **все още не се обръща внимание на необходимостта от подкрепа и услуги за семейството** - на подготовката за семеен живот, на необходимостта от последващо информиране и консултиране, особено при раждането на дете с увреждане или при настъпила криза в семейството.

✓ Целенасочени мерки, **дейности и услуги се предлагат за детето**, но в много малка степен и много рядко те са свързани с някакъв план за семейството. Детето не трябва да се разглежда откъснато от своята среда, а винаги в контекста на ситуацията, условията и отношенията, в които то се намира.

✓ Специално внимание следва да се обърне на **необходимостта от законодателни промени** с цел изпълнение на Резолюция от 16 януари 2008г. относно стратегия на Европейския съюз за правата на детето, в която Европейския парламент призовава настоятелно за предприемане на мерки за по-пълно гарантиране на правата на децата, като специално внимание се обръща на създаването на нормативна възможност за съчетаване на трудовия и семейния живот и работното време, с акцент на положението на майки с увреждания и на майки на деца с увреждания .

ПРИОРИТЕТ II : ОСИГУРЯВАНЕ НА РАВЕН ДОСТЪП ДО КАЧЕСТВЕНА ПРЕДУЧИЛИЩНА ПОДГОТОВКА И УЧИЛИЩНО ОБРАЗОВАНИЕ НА ВСИЧКИ ДЕЦА

Дейностите по изпълнението по този приоритет от Националната програма за закрила на детето 2009г. имат за цел разработване на механизъм за проследяване на децата в риск, отпаднали и необхванати от образователната система, като основна част на политиката за включващо обучение на децата със специални образователни потребности, развиване на услуги за отпадналите и необхванати деца в училище. Основните отговорни институции по този приоритет са МОН, АХУ и ДАЗД. Финансовите средства, предвидени за изпълнението на дейностите са само в рамките на бюджета на институциите.

1. Разработване на механизъм за проследяване на обхванатите и необхванати деца и движението в образователната система.

ДАЗД осъществява организацията и ръководството на дейността на работна група „Образование“, към Националния съвет за закрила на детето (НСЗД). Работна група „Образование“ имаше две основни теми и предизвикателства, по които излезе с предложения и становище за решаването им:

В работната група е *разработен модел за взаимодействие на местно ниво* при идентифицирането и работата с децата, необхванати от образователната система. Разработеният модел е предоставен на ръководството и на експертите от Министерството на образованието, младежта и науката (МОМН).

Разработен е регистър на децата, необхванати от образователната система, които са станали случаи в работата на отделите за закрила на детето. По закон този регистър се води в ОЗД.

Дадено е становище на работната група и предложения за подобряване на предложения от Столична община проект на Регламент за прием през 2009 г. в детските градини

Резултатите и анализа на изследване, поръчано от УНИЦЕФ, „Лицата на детската бедност: възпитание и грижа за децата от ранна и предучилищна възраст“, което е проведено от институт „Отворено общество“ бе представено на форум с участие на експерти от различни институции.

2. Продължаване на политиката на включващо обучение на децата със специални образователни потребности.

ДАЗД инициира създаването на междуетовствена работна група за разработване на Национална програма за гарантиране правата на децата с увреждания, като една от основните цели е гарантиране на правото на образование на деца с увреждания и **цялостна реформа в националната политика към децата с увреждания и семействата им**. Набелязаните проблемни области на проведената Кръгла маса, организирана от Българския хелзински комитет за изпълнението на препоръките за гарантиране правото на образование за децата със специални образователни потребности, намират конкретен израз и решение за действие в разработения от междуетовствената експертна група проект на „Национална програма за гарантиране правата на децата с увреждания“. Тази работна група продължава работата си по проекта на програмата.

Проведена е среща с еврокомисаря по правата на човека г-н Хамемберг, на която бяха обсъдени основно въпроси, свързани с изпълнението на дадените от Комитета препоръки за гарантиране правото на децата с увреждания на качествено образование и насоките за по-нататъшни действия

ДАЗД като координирац политиките за деца орган, инициира създаването на експертна работна група под ръководството на МОМН, която през следващата година ще разработи цялостна и ясна, последователна концепция за включващо образование на децата с увреждания. Тази концепция ще бъде разработена на базата на анализ на процеса до момента, като се проучи ефекта от дейността на ресурсните центрове, както и резултатите за самите деца и семействата им, които вече посещават общообразователни училища. Подготвено е предложение за цялостна визия на сайта на ДАЗД, включващо и **достъпност на информацията за незрящи деца**, което към момента е в процес на реализация.

През 2009 година стартира процедурата по утвърждаване на проект с наименование: “Укрепване на капацитета на новоучредената Агенция за хората с увреждания в планирането и изпълнението на държавната политика за хората с увреждания”, с бенефициент Агенция за хората с увреждания по Оперативна програма “Развитие на човешките ресурси”. Основен резултат от този проект ще бъде създаването и поддържане на Единна информационна система за хората с увреждания в България, в т.ч. и на децата с увреждания.

В тази връзка през 2009 година Агенция за хората с увреждания е финансирала 5 проекта на юридически лица с нестопанска цел, насочени към предоставяне на социални, рехабилитационни, образователни услуги за деца с увреждания и развитие на техните творчески умения. Общата стойност на отпуснатата субсидия е 69 669 лв.

От началото на 2009г. според информация на АСП са разкрити 14 нови Дневни центрове за деца с увреждания, проведени са консултации с родители на деца с увреждания, организирани са изложби на децата, оборудвани са сензорни зали в някои от специализираните институции.

3. Развиване на образователни и социални услуги, насочени към отпадналите и необхванати деца от образователната система.

В изпълнение на мерките за интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, заложи в Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси” (ОП РЧР), през 2009 г. са стартирали две процедури, съдържащи конкретни интеграционни мерки. Първата е „Създаване на благоприятна мултикултурна среда за практическо прилагане на интеркултурно образование и възпитание” с период на изпълнение 2008 – 2009 г., а втората - „Интеграция на децата и учениците от етническите малцинства в образователната система”.

По операция „Създаване на благоприятна мултикултурна среда за практическо прилагане на интеркултурно образование и възпитание” са подадени 157 проектни предложения, от които са финансирани 62 на обща стойност 5 324 026,40 лв. Основните дейности, получили подкрепа, са:

1. Разширяване на обхвата на децата и учениците от малцинствата в общото образование и извеждането им от обособените училища в ромските квартали към приемните училища.
2. Подпомагане процеса на интеграция на децата и учениците от етническите малцинства в приемни училища.
3. Подобряване на средата и създаване на съвременни условия за развитие на потенциала на всяко дете, осигуряване на възможности за физическо развитие, интелектуално и личностно развитие, пълноценна социална интеграция и последваща професионална реализация.
4. Мотивиране на семействата от населени места със смесено население за безпроблемно протичане на процеса на интеграция.
5. Създаване на условия за опознаване и разбирателство между различните етнически групи.
6. Повишаване подготовката на учители и експерти за работа в мултикултурна среда.

През октомври 2009 г. стартира набирането на проектни предложения за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ на тема „Интеграция на децата и учениците от етническите малцинства в образователната система” с бюджет 12 000 000 лв.

Целта на тази операция е да създаде условия за по-успешната социална и трудова реализация на децата и учениците от етническите малцинства, които са попаднали или са застрашени да изпаднат в състояние на изключеност, чрез:

- подобряване на условията за равен достъп до образование и обучение;
- засилване на мотивацията за включване в образователния процес.

Очакваните резултати от операцията са следните:

- 8000 ученици, участващи в програми за превенция на ранното отпадане от училище;
- 3000 отпаднали ученици, реинтегрирани в образователната система.

Освен дейностите, насочени към по-пълно обхващане и приобщаване на децата от малцинствените етнически групи, другите мерки в тази област ще бъдат насочени към мотивация на семействата от малцинствените етнически групи за включване на децата им в учебния процес, създаване на консултативни семейни центрове, неделни училища, мултиетнически школи и други, както и допълнително обучение по български език на лицата от малцинствените етнически групи, разработване на специализирана методика при подготовката на учители, преподаватели и експерти за работа в мултикултурна среда, предоставяне на допълнителна педагогическа помощ, дейности, ориентирани към съхраняването на културната идентичност на малцинствените етнически групи.

През 2009 г. по проект ФАР БГ 2005//017-353.01.03 “Подобряване на състоянието и интеграция на малцинствени групи в неравностойно положение със специален фокус върху ромите” са изготвени обучителни материали и са осъществени следните дейности. Обучени са 221 учители от средищни училища и гимназии, които са получили свидетелства за следдипломна квалификация за работа в мултикултурна среда. В резултат от обучението на учителите на 11059 ученици от средищни училища и гимназии е предоставено интеркултурно образование в рамките на проведените от учителите часове и организирани извънкласни дейности.

Проведени са подготвителни курсове за общо 165 ученици от VII и VIII клас, от които 125 (75%) са от ромски произход. Осъществени са извънкласни и извънучилищни дейности в 19 средищни училища и допълнително в 7 гимназии. Проведени са обучения за родители и са организирани срещи между родители и представители на местните общности.

През 2009 г. продължава своята дейност и **Центърът за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства**. Проведени са 2 конкурсни процедури за набиране на проектни предложения по следните програми:

1. Гарантиране на равен достъп до качествено образование на децата и учениците от етническите малцинства.
2. Съхраняване и развиване на културната идентичност на децата и учениците от етническите малцинства.
3. Създаване на предпоставки за успешна социализация на децата и младите хора от етническите малцинства.
4. Подпомагане процеса за превръщане на културното многообразие в източник и фактор за взаимно опознаване и духовно развитие на подрастващите и създаване на атмосфера за взаимно уважение, толерантност и разбирателство.

С проектни предложения са участвали самостоятелно или в партньорство с юридически лица с нестопанска цел общини, регионални инспекторати по образованието, държавни висши училища, държавни и общински детски градини, училища и обслужващи звена.

Общата стойност на отпуснатите средства е 1 500 000 лв. По първата процедура са одобрени за финасиране 80 проекта, а по втората 35.

Важен фактор за създаването на ефективни гаранции за качеството на предлаганите социални услуги е наличието на добра нормативна основа. Приетите промени в Закона за закрила на детето /ДВ бр. бр. 14 от 20.02.2009 г./ доведоха и до промяна в подзаконовата нормативна база. През месец октомври 2009 г. , МС прие постановление за **промяна на Наредбата за критерии и стандарти за социални услуги за деца**, които имат за цел да се гарантира равен достъп до качествени социални услуги и недопускането на дискриминация по отношение на децата със специфични нужди.

Основни изводи:

✓ **Цялостният анализ показва**, че все още не са създадени достатъчно условия, осигуряващи равен достъп до качествено образование на всички деца и на включващо образование както за децата с увреждания, така и за децата с различен етнически произход.

✓ **В страната липсват** подходящи помагала и учебни пособия за децата със специални образователни потребности, интегрирани в масовите училища, както за преподаватели, така и за самите деца. Няма предвидена възможност за обучението им по индивидуален план при посещение в училище и част от тези деца и техните семейства не рядко са принудени да преминат на индивидуален план, но в семейна среда, което обезсмисля целта на включващото образование.

✓ **За интегрирането на децата от ромски произход** е необходимо да се приложи апробиран работещ модел, съобразен с етнокултурните им особености и да се разработят различни форми на подготовка и включване на детето в образованието още от предучилищната му възраст.

✓ **Няма достатъчно разработени методики и методология** за оценка на потенциала на децата със специални потребности, акцентът е върху „покриване на държавните общообразователни изисквания” във всяка област от образованието.

**ПРИОРИТЕТ III :
ПОДОБРЯВАНЕ ЗДРАВЕТО НА ДЕЦАТА**

Целите, които трябва да бъдат постигнати по този приоритет, предвиждат намаляване броя на децата, страдащи от социално-значими заболявания, мерки за физическото и психическо здраве на децата, повишаване информираността за ХИВ/СПИН и превенция на злоупотребата с психоактивни вещества. Основната отговорна институция е МЗ, допълваща роля имат ДАЗД и МОМН. Финансовите средства за реализиране на дейностите по третия приоритет от Националната програма за закрила на детето 2009г. са единствено в рамките на бюджета на държавните институции.

1. Намаляване на броя на децата, страдащи от социално-значими заболявания

Съгласно планираните за 2009 година задачи по *Националния план за действие "Храни и хранене", 2005-2010 г. на Министерство на здравеопазването* бяха реализирани следните дейности:

Преиздадени са **Препоръки за здравословно хранене при деца от 7 до 19 години и Постер „Пирамида за здравословно хранене и физическа активност при деца от 7 до 19 г.“** Препоръките са разработени и публикувани през 2008 г. от експерти на НЦООЗ на базата на анализ на данните за храненето на децата в ученическа възраст, получени от проведените национални изследвания през 1998 и 2004 г. В препоръките са разработени и включени Таблици с новите критерии на СЗО от 2007 г. за оценка на антропометричен статус на база Индекс на телесна маса (ИТМ) при деца; български вариант на Диск за определяне на ИТМ; примерно меню за хранене на децата в ученическа възраст; модел на триизмерна Пирамида за здравословно хранене, тест за оценка на хранителния прием. Проведени са три работни срещи с участието на представители на родителските асоциации, експерти на МЗ, НЦООЗ и МОНМ във връзка с по-нататъшното изискване на родителите да се въведат задължителни часове, третиращи въпросите на здравословно хранене в училище от 1 до 12 клас.

Разпространени са и представени чрез 28-те РИОКОЗ в страната “Препоръки за здравословно хранене на кърмачета”.

Четвърта поредна година традиционно се провежда Национална седмица за борба със затлъстяването, под патронажа на д-р Румяна Желева, министър на външните работи и г-жа Румяна Нейкова, олимпийски шампион по гребане. Националната седмица за борба със затлъстяването през 2009 имаше за цел ангажиране вниманието на деца, родители, учители, институции, неправителствени организации и др. върху ролята на училището за изграждане на здравословен модел на хранене и физическа активност.

В рамките на седмицата бяха организирани и осъществени: пресконференция в МЗ; разработен и излъчен телевизионен клип с послания за здравословно хранене и физическа активност; изготвен плакат; организиран плувен празник басейна "Спартак" с участието на г-н Петър Стойчев и ученици от столични училища, като отборът по синхронно плуване на СК "Левски-Спарта 2000" откри празника със специална програма "Плодове и зеленчуци за здраве". Реализирани бяха специални телевизионни предавания по Българската национална телевизия и БТВ – предаването "Кухнята на Звездв". Проведен бе и Дискусионен форум „Ролята на училището за създаване на здравословен модел на хранене и физическа активност при ученици 7-19 години - 2”, посветен и тази година на проблемите в храненето на учениците. В столичното 73 СОУ „Владислав Граматик” на 27 ноември министър д-р Румяна Желева и г-жа Мария Гроздева се запознаха с инициативата на учениците за здравословно хранене и обучение чрез свободни беседи и организиране на „Плодово междучасие”.

България е член на иницирираната от СЗО и ЕС “Европейска мрежа за намаляване натиска на маркетинга на храни за деца”, която включва 15 страни. През м. февруари 2009 г. беше проведена трета среща на страните-членки в мрежата. Извършена беше подготовка за разработване на регулаторни мерки за намаляване натиска на маркетинга на храни с високо съдържание на мазнини, сол и захар, които допринасят за нездравословен модел на хранене при деца. Подготвя се дискусионен форум за обществено обсъждане.

В процес на подготовка е “Сборник рецепти с наръчник за хранене на деца от 6 месечна до 3 годишна възраст”.

В рамките на *Националната програма за ограничаване на тютюнопушенето в Република България 2007 -2010 г.* бяха реализирани следните дейности:

Популяризиране на Националният ученически конкурс „Проектът на нашия клас – за живот без тютюн”, който стартира по инициатива на Министерството на здравеопазването през 2008 г., съвместно, с представителите на кампанията на Европейската комисия “HELP – за живот без тютюн – PR агенцията „Янев и Янев” и с любезното сътрудничество на МОМН. През учебната 2008/2009 г. бяха наградени шест проекта, избрани измежду 127 заявили участие класове и паралелки, които реализираха много и разнообразни дейности: връстници учиха връстници, по-малки ученици и деца от предучилищна възраст на вредите от тютюнопушенето и непримиримост към тютюнопушенето; бяха засадени много дръвчета като символ на борбата за правото на чист въздух; нарисувани бяха специални стени с образи-послания срещу тютюнопушенето; бяха проведени конкурси за разкази, есета, рисунки, карикатури за противопоставяне на тютюнопушенето; бяха проведени много екопоходи, спортни състезания; осъществиха се партита в дискотеки без тютюнопушене и алкохол; бяха направени чудесни книжки, брошури, емблеми, стикери; проведоха се викторини, дебати „Сблъсък”, изнесоха се презентации, за да научат с учудване много ученици, че да пушиш не е нормално; срещаха се родители и деца и научаваха един от друг тъжните страни на това да си зависиш от тютюнопушенето; състезаваха се пушачи и непушачи; на вратите на класните стаи се поставяха надписи, че паралелките са 100% свободни от тютюнопушене; ученици носеха ранички, емблеми или значки с надписи „Аз не пуша”; бяха организирани градски шествия с послания срещу тютюнопушенето; бяха създадени Клубове на непушача, членове на които ставаха ученици и от паралелки, неучастващи в проекта.

С увереност от ефекта и устойчивостта на резултатите през 2009 г. бе обявен конкурс **„Проектът на нашия клас – за живот без тютюн 2”**. През първата фаза, която приключи през месец ноември 2009 г., са изработени видеоклипове, в които да се дават съвети в три области: „Как да не започваме да пушим?”, „Как да спрем да пушим?” и „Как да не страдаме от пасивно тютюнопушене?”. Участваха общо 161 видеоклипа, представени от ученици от 106 училища от цялата страна.

Във втората фаза бяха изпълнени различни проекти от участващите в състезанието ученици, чрез които да покажат, че човешкият живот е по-здравословен, природосъобразен и естествен, когато се живее в среда, свободна от тютюнев дим. Одобрени бяха 99 проекта. За разлика от миналата година, от участниците тази година не се очаква да бъдат 100% непушачи в началото на изпълнение на проекта, а да станат такива в края на неговото реализиране. Наградите за най-добре изпълнени проекти са 29 на брой, на обща стойност 30 000 лв.

През 2009 г. в търговската мрежа бяха разпространени 750 000 тетрадки с послания, насочени към предотвратяване на пропушването. През годината активно работи Национална телефонна линия 0700 10 323, където на цената на един градски разговор всеки, вкл. и ученици могат да получат подкрепа за отказ от тютюнопушене. Подходящи материали за всички възрасти и възможност за задаване на въпроси он лайн могат да бъдат намерени на електронната страница на програмата aznerusha.bg.

По детската компонента на програма **СИНДИ** „Здрави деца в здрави семейства” основно са провеждани дейности във Велико Търново, в изпълнение на стратегическата цел - Подобряване здравето на децата и намаляване риска от преждевременно развитие на хронични неинфекциозни болести, чрез намаляване нивото на основните фактори на риска за здравето (поведенчески, биологични, фактори на околната среда и др.), промени в начина на живот и своевременно лечение на възникнали заболявания.

В РИОКОЗ Велико Търново и по места в детските заведения и училищата от общината, експерти от дирекция „Опазване на общественото здраве” съвместно с ученици от 3 клуба, са организирани и проведени общо 64 обучения по рисковите за здравето фактори - тютюнопушене, нездравословно хранене, ниска двигателна активност, употреба на алкохол и наркотици, високо кръвно налягане, в които са обхванати 1 663 деца и ученици. В интернет страницата на РИОКОЗ Велико Търново са публикувани 31 материала; разпространени са 51 заглавия в тираж 10 444 броя здравно-образователни материали в детски и учебни заведения, домове за деца лишени от родителски грижи, помощни училища, Общински кризисен център, Защитени жилища, SOS младежки дом и др. Осъществени са 78 ТВ предавания, 65 радиопредавания, 19 публикации в регионални и централни вестници и 8 пресконференции.

В началото на 2009 г. беше разработена и утвърдена здравно-образователна програма с клубовете „Посланици на здравето”, които функционират в 7 средни училища на гр. Ловеч. Програмата включва обучителни модули – групови и индивидуални, включително и интерактивни обучения по основните рискови фактори за социално-значими заболявания.

В Ловеч, Русе, Габрово и Добрич на базата на анализа на здравословното състояние на децата и учениците бяха разработени интервенционни програми за дейности за намаляване факторите на риска за здравето на учениците на възраст 14-18 години, одобрени от общинските съвети. През 2010 г. предстои реализацията на дейностите по приетите програми.

През 2009 г. по програма СИНДИ в община Велико Търново беше проведено обучение на медицинските и немедицински специалисти за дейности по промоция на здраве и профилактика на болестите сред деца и ученици: интерактивно обучение на медицинските специалисти от здравните кабинети в детските заведения и училища по основните поведенчески фактори на риска за хроничните неинфекциозни заболявания и интерактивни методи на обучение; двудневен семинар с педагози по рисковите за здравето на учениците фактори - тютюнопушене, нездравословно хранене, хранителни разстройства, употреба на алкохол и наркотици, високо кръвно налягане; семинар със специалисти от Пробационна служба – Велико Търново, работещи с деца от Детска педагогическа стая, за влиянието на наркотиците върху човешкия организъм; обучение на педагози от начален курс за вредата от тютюнопушенето и стратегиите за отказ от цигарите. Проведени са 597 обучения (беседи, тренинги, видеолектории, изложби и др.) от медицинските специалисти и 979 здравнообразователни дейности (дискусии, лекции, дебати, състезания, викторини, изложби, конкурси и кампании) от педагозите и педагогическите съветници. Проведени бяха и 64 обучения (тренинги, семинари, видеолектории, презентации и др.) от учениците от 3 клуба (учредени в РИОКОЗ и

обучени по програмата „Връстници обучават връстници“), съвместно с експертите от дирекция „Опазване на общественото здраве“.

В рамките на детска компонента на програма „СИНДИ” - „Здрави деца в здрави семейства” през 2009 г. бяха обработени и анализирани данните от проведеното през 2008 г. изследване за носителството на фактори на риска за здравето сред ученици на 14-18 г. и нивото на техните знания, умения и нагласи за здравословен начин на живот в Добрич, Ловеч, Русе, Габрово и В. Търново.

По Национална програма за профилактика на оралните заболявания при деца 0-18 г. в България е предвидено провеждането на национално епидемиологично проучване за установяване оралния статус на деца от 3 възрастови групи. В тази връзка през 2009 г. бе извършена подготвителна работа за провеждане на проучването - определена е методологията за провеждане, подготвена е спецификация за избор на изпълнител. Проучването предстои да бъде реализирано през 2010 г.

Във връзка с участието на България в Европейската инициатива на Световната здравна организация (СЗО) за наблюдение на затлъстяването при децата през 2009 г. специалисти по хранене и диететика към НЦООЗ извършиха анализ и оценка на данните от национално представително епидемиологично проучване на антропометричния статус и хранителния прием на репрезентативна извадка от 3200 деца, ученици в първи клас (на възраст 7-8 години). Резултатите са подготвени и представени в Регионалното бюро на СЗО за Европа, Копенхаген и пред научен форум в България.

През 2009 г. беше извършен анализ и оценка на данните за храненето, хранителния статус, здравното състояние и развитието на кърмачетата и малките деца, както и на семейните/ родителски практики за осигуряване на здраве и закрила на децата по Националното проучване на храненето на кърмачета и малки деца до 5 годишна възраст и отглеждането им в семейството (съвместен проект с UNICEF). Националното проучване е върху представителна извадка за страната на 2200 деца от 0 до 5 години и техните майки.

В Проекта „Промоция на консумацията на зеленчуци и плодове при ученици – PROGREENS” по Програмата за действие на Общността в областта на общественото здраве 2003 – 2008 на Европейската комисия участват 12 страни от ЕС. Целта на проекта е разработване, апробиране и оценка на интервенционна програма за увеличаване консумацията на плодове и зеленчуци при деца на 11-12 годишна възраст. През 2009 год. беше подготвен дизайн, организирано и проведено беше анкетно проучване в 13 училища в гр. София сред 1300 деца и техните родители за оценка на хранителния прием, хранително поведение и познания, свързани с плодове и зеленчуци, както и анкетно проучване за условията на училищната среда. Разработени, публикувани и предоставени бяха обучителни материали за учениците, ръководство за учителите, информационна брошура за учителите, брошура за посещение в магазин, информационен материал за родителите, постер по проекта, проведен бе разяснителен семинар с учителите. През месец октомври стартира прилагането на интервенционна програма за повишаване консумацията на плодове и зеленчуци в 6 столични училища.

Експерти от МЗ и НЦООЗ взеха участие в подготовката на **Националната стратегия за прилагане на схемата “Училищен плод”** в учебните заведения в България

за периода от 1 август 2009 г. до 31 юли 2010 г. и участваха в разработването на Наредба за прилагане на Европейската схема „Училищен плод“.

През 2009 г. бе разработена и публикувана Наредба № 37 на МЗ от 2009 г. за здравословно хранене на учениците, която влезе в сила от 15.09.2009 г. (обн., ДВ. бр. 63 от 2009 г.). При извършената тематична проверка през месец ноември се констатира, че наредбата се спазва, като от проверените 512 обекта са регистрирани нарушения в 62, за което са съставени 17 акта и издадени 6 наказателни постановления на обща стойност 2 650 лева. Освен това са проведени 104 организационни срещи с представители на общините, 697 срещи с директори на училища, 223 срещи с представители на фирми, които осигуряват хранене на учениците, както и 118 организационни срещи със заинтересовани лица и организации по прилагането на наредбата. Разяснителният период по прилагането на наредбата продължи до края на месец октомври 2009 г., когато РИОКОЗ са дали общо 899 предписания.

2. Разширяване на превантивните и профилактични мерки за опазване физическото и психическо здраве на децата

По официално Споразумение № 015 – Д – 2008 за сътрудничество и съвместна дейност между фондация „Деца и родители – отново заедно“ и НЦООЗ беше проведено **Проучване на риска от “синдром на родителско отчуждаване”** при деца на разведени родители и родители в процес на раздяла, с акцент върху риска за психичното здраве на децата. На базата на анализа на резултатите бяха изработени препоръки към държавните институции относно мерки за преодоляване на изведените проблеми. Резултатите от проучването са популяризирани, дискутирани и използвани за набелязване на мерки за превенция на риска по време на Втората национална научно-приложна конференция с международно участие “Трижа за децата при развод в семейството.

Във връзка с ангажимента на МЗ за **провеждане на обучения за общопрактикуващите лекари, медицински сестри, социални работници и други специалисти, по отношение на психичното здраве и емоционалното развитие на децата**, основно експертите от Националния център по опазване на общественото здраве, са организирали и провели:

1. Тематични курсове за следдипломно обучение на тема “Промоция на здравето в ранно детство”, предназначени за квалификация на медицински и немедицински специалисти от детски ясли, ОДЗ, РИОКОЗ, включващи лекции и семинари за рискови фактори за психичното здраве на децата в ранно детство и училищна възраст, насилието и агресията в училище.
2. Обучение за работа с тест за интелигентност на Векслер за деца от 6 до 16 г. (Хамбургска ревизия). Предназначението на курса е обучение на професионалисти в областта на психично-здравната помощ за работа с теста за интелигентност при деца.
3. Изготвена е обучителна програма за персонала на фондация „Деца и родители-отново заедно“ по Споразумение за сътрудничество и съвместна дейност между фондацията и НЦООЗ и бе проведено обучение по теми: етичен кодекс и стандарти за работа с деца на предоставящите услуги, психично и емоционално насилие над деца, работа със семейства и др., както и консултации на деца, преживели синдром на родителско отчуждаване, чиито случаи проследява фондацията.

ДАЗД осъществява организацията и ръководството на дейността на работна група „Здраве и развитие на семейството” към НСЗД за изпълнение на Националния интегриран планл

Разгледан е и е обсъден проект за “Устройството и дейността на здравните кабинети и здравните изисквания към тях”, който предвижда разкриването на здравните кабинети да става чрез мотивирано писмо до Общинския съвет.

В работната група е *обсъдена и приета* представената от Министерство на здравеопазването Наредба N: 37 за здравословно хранене на учениците.

Направено е предложение до МЗ за: промяна на стандартите за санитарно-хигиенните норми в развиваните нови услуги за деца и семейства и в домовете за медико-социални грижи за деца (ДМСГД); въвеждане в обучението на медицински кадри – бъдещи и настоящи, на специализиран модул за детето; привеждане на показателите за детска смъртност в съответствие с изискванията на СЗО (световната здравна организация); осъвременяване на стандартите за ранно детско развитие; въвеждане на вътрешно-организационни политики в здравните заведения, които да включват правила и процедури за работа с родилки, с деца с увреждания и техните семейства; за взаимодействие с органите по закрила на детето; по-широк набор от услуги за психично болните деца.

От МОМН е направено предложение за промяна в длъжностните характеристики на училищните психолози и педагогическите съветници. Направени са промени в текстове на Правилника за прилагане на Закона за народната просвета, които засягат задълженията на педагогическите кадри. Промяната на длъжностните характеристики е в правомощията на директорите на детските градини, училищата и обслужващите звена, които следва да приведат промените в нормативните актове на равнище училищна документация.

Промените се отнасят основно до задължението на учителя да опазва живота и здравето на децата или учениците по всяко време на пребиваване в училище, да не нарушава правата на детето и ученика, нито да унижава личното им достойнство по какъвто и да е начин, класният ръководител да анализира и оценява рисковите фактори върху учениците от паралелката и да предприема превантивни и корективни мерки за справяне с тях и да консултира родителите за възможностите и формите за допълнителна работа с ученика с оглед максимално развитие на заложените му.

3. Намаляване на броя на децата с вродени аномалии и генетични болести

През 2009 г. стартира изпълнението на **Национална програма за редки болести 2009-2014 г. (генетични, вродени малформации и ненаследствени заболявания)**. Една от основните дейности, по които се работи по програмата през 2009 г., беше свързана с подобряване профилактиката на редките болести с генетична предопределеност чрез разширяване обхвата на бременните за биохимичен скрининг за синдром на Даун и други хромозомни болести, дефекти на невралната тръба и коремната стена. **В резултат от тази дейност се прогнозира до края на 2009 г. увеличение с 10 000 на броя на бременните, обхванати с биохимичен скрининг.** В ход е и подготовката на промяна в наредбата за профилактичните прегледи с оглед включване на всички бременни за биохимичен скрининг.

През годината стартира и дейността по създаване на **Национална мрежа от информационно-референтни кабинети по редки болести към университетските болници**. Проведена бе среща с лекари-генетици от Университетските центрове с оглед разкриване на информационно-референтните кабинети и уточняване дейностите и параметрите на работата в тях.

През 2009 г. беше извършен анализ на резултатите от проведеното през 2008 г. проучване върху разпространението на **йод-дефицитните заболявания сред населението** с оглед оценка на ефективността на профилактиката с йодирана сол. Изготвена бе оценка на йодния прием и йодния хранителен статус при рискови таргетни популации – ученици (на възраст 6-10 год.), бременни жени във втори и трети триместър, както и контролна група от небременни жени във фертилна възраст от 8 ендемични за страната региона

През 2009 г. по Национална програма за елиминиране на морбили и вродена рубеола 2005-2010 г. бяха изследвани общо 4 696 жени в детеродна възраст (от 18 до 40 г.) за наличие на защитни титри антитела срещу рубеола, с цел предпазване на новородените от вродена рубеола.

За подобряване качеството на медицинското обслужване МЗ усилено работи по **разработването на медицински стандарти по различните специалности**, с което се цели повишаване качеството на медицинските дейности.

От началото на 2009 г. влезе в сила Медицински стандарт по акушерство и гинекология, чиято цел е повишаване качеството на медицинската дейност по тази специалност. Разработен беше проект и до края на 2009 г. предстои да бъде финализиран и Медицински стандарт по педиатрия.

С въвеждането на тези стандарти се задават нормативните изисквания за качеството на медицинската помощ и възможностите за защита на правата на бременните жени и децата. Залагат се задължителни изисквания, които осигуряват минималния обем на извършваните дейности от едно лечебно заведение, за да се гарантират качествени услуги за пациентите.

Голямо постижение в комплексната политика за репродуктивно здраве бе създаването и **успешното функциониране на фонд „Асистирана репродукция”**, гарантиран за 2009 г. с 20 млн. лв.

Продължава и през 2009 г. функционирането на **Център „Фонд за лечение на деца”** с бюджетните и дарителски средства, които постъпват в него. Със средствата от фонда се осигурява лечение за деца в случаите, когато се нуждаят от диагностични и лечебни процедури и няма условия за извършването им в България.

НЦООЗ реализира дейности, които са свързани с провеждане на обучение за бременни жени, двойки и семейства по подготовка за бременността, раждането, отглеждането и възпитанието на новородените и кърмачетата с цел превенция на рисковете за здравето на детето. Проведени бяха консултации по отношение на организацията и дейността на „училища за бременни” в гр. София и гр. Бургас. **Иницириано бе създаването на национална мрежа на училищата за бъдещи родители с въвеждане на стандарти за обучители по предродилна подготовка**. Съвместно с Център за бъдещи родители – гр. София беше проведено проучване на потребностите на бременните жени от услуги по предродилна подготовка.

От експертите на НЦООЗ бе направен експертен анализ на “Европейски доклад по перинатално здраве, 2004”, докладван на колегиум на направление “Обществена здравна политика” през февруари 2009 г., с цел популяризиране на индикаторите за перинатално здраве и грижи за бременните жени, с оглед въвеждането им за оценка на качеството на акушеро-гинекологичната помощ у нас.

В рамките на **Националната кампания ”За бременност без тютюнев дим” (11 - 30 ноември)** по повод на Международния ден без тютюнопушене – 19 ноември 2009 година всички РИОКОЗ реализираха дейности, активно въздействащи на бременните и младите жени, като бяха организирани 3 изложби, 13 масови измервания на въглероден оксид в издишан въздух, много беседи и дискусии. Проведени са 3 обучения, предоставени са дискове с тематични и образователни и информационни материали в лечебните заведения.

4. Повишаване информираността на децата за разпространение на ХИВ/СПИН и болести, предавани по полов път и злоупотреба с психоактивни вещества

За съжаление и през 2009 г. не се реализираха промени в нормативната уредба с цел осигуряване на здравно образование на всички ученици. Здравно образователните дейности се провеждаха основно в часове по СИП и в часа на класа в рамките на различни проекти. МЗ от години настоява за въвеждане на системно здравно образование в училищата. Целите, които МЗ си поставя, са младите хора, завършвайки средно образование, да могат да преценяват рисковете за здравето, да избират здравословно поведение и да умеят да се справят с предизвикателствата на съвременния начин на живот. Въвеждането на здравно образование е заложено и в чл. 122 от Закона за здравето и въпреки това години наред не може да се реализира в пълния му обем. Основният проблем, свързан с дейностите на Министерството на здравеопазването в областта на здравното образование, е невъзможността за осигуряване на достъп на всички подрастващи и млади хора в страната до съвременно системно здравно образование. Свободноизбираемата подготовка по здравно образование в пилотните училища дава достъп до съвременно здравно образование на по-малко от 1% от българските ученици на възраст 11-19 г. Необходимо е да се даде възможност всички ученици да участват в интерактивно обучение по здравно образование.

Децата и младите хора са определени като приоритетна целева група в **Националната програма за превенция и контрол на ХИВ и сексуално предавани инфекции 2008-2015 г.**, а децата на улицата и децата в институциите са приоритетна група в Националната програма за превенция и контрол на туберкулозата в България.

През 2009 г. Министерство на здравеопазването продължава да реализира следните дейности:

В рамките на Националната програма за превенция и контрол на ХИВ и сексуално предавани инфекции 2008-2015 г. продължава да се работи със 156 училища от 14 пилотни общини, в които се реализират програми за сексуално здравно образование. Националната програма се подкрепя от Глобалния фонд за борба срещу СПИН, туберкулоза и малария чрез реализирането на Програма „Превенция и контрол на

ХИВ/СПИН”. В изпълнение на компонент 7 „Превенция на ХИВ сред младите хора във и извън училище” се работи в следните направления:

- **Здравно образование чрез подхода “Изграждане на социални и жизнено важни умения в учебния час”.** През учебната 2008/2009 г. повече от 3 550 ученици са участвали в свободно избираема подготовка (СИП) по сексуално и репродуктивно здравно образование. Издадени са няколко информационни материали в сферата на сексуалното здравно образование и превенцията на ХИВ и полово предавани инфекции.

- **Здравно образование в училище по подхода “Обучение на връстници”.** В страната бе изградена национална мрежа от обучители на връстници, която е част от Международната мрежа Y-PEER. През 2009 г. беше проведено лятно училище за обучители на връстници, в което участваха 178 младежи, 15 обучители на връстници, преминали през обучение през 2008 г. и 16 подкрепящи възрастни. Подходът „Връстници обучават връстници” се използва във всички средни пилотни училища, в повечето от които са създадени младежки клубове. Откритият в края на 2007 г. Международен Y-PEER център с подкрепата на UNFPA, Програма „Превенция и контрол на ХИВ/СПИН” и НЦООЗ продължава да осъществява координацията на работата на Международната Y-PEER мрежа.

- **Здравно образование извън училище и обучение на връстници от връстници.**

Във връзка с изместването на фокуса на Компонент 7 „Превенция на ХИВ сред младите хора във и извън училище” към Програма „Превенция и контрол на ХИВ/СПИН” към младите хора в риск, в рамките на продължението на Програмата, чрез конкурс бяха избрани 10 неправителствени организации (НПО), които да бъдат домакини на градски клубове за обучители на връстници в 10 от 14 пилотни общини.

От 26 до 29 септември 2009 г. в Дом „Здраве” – гр. Баня е проведено обучение на представителите на избраните 10 НПО и краткосрочните консултанти по Компонент 7. В обучението взеха участие 23 представители на НПО и 5 краткосрочни консултанти. Целта на обучението беше подготовка на специалисти, които да изградят клубове на обучителите на връстници към избраните НПО, под-получатели по Компонент 7.

От 24 до 25 октомври в хотел „Шипка”, гр. София е проведено обучение на 21 представители на НПО на тема: „Развитие на позитивни нагласи и ценности към младите хора в риск у представителите на НПО” - подполучатели по Компонент 7 на Програма „Превенция и контрол на ХИВ/СПИН”.

- **Кампании за превенция на ХИВ/СПИН.**

През 2009 г. се реализираха втори и трети етап на Националната информационна АНТИСПИН кампания “Бъди в час!” 2008/2009 г. и първи етап на Националната АНТИСПИН кампания „Бъди в час!”. В рамките на кампаниите са разпространени: 82 580 презервативи, 198 900 картички, 15 000 кутийки за презервативи, 4 980 плакати и 6 000 балони с надпис „Бъди в час”. Инициативи на кампаниите са реализирани във всички големи градове в страната с подкрепата на общинските власти, учениците от пилотните училища и неправителствени организации – партньори на програмата. В националния ефир са излъчени клипове на двете кампании с подкрепата на редица национални и регионални телевизионни оператори. Работата на Програма „Превенция и контрол на ХИВ/СПИН” продължава през 2010 г. в същите пилотни общини.

2. В рамките на **Националния интегриран план за прилагане на Конвенцията на ООН за правата на детето 2006-2009 г.** през 2008 г. НЦООЗ покани общините Видин, Кърджали, Монатана, Разград, Силистра, Хасково и Ямбол да се включат като пилотни в реализацията на плана. Общините популяризираха възможностите за обучение на педагогически и медицински специалисти сред общинските училища и 40 училища от поканените общини кандидатстваха и се включиха като пилотни в реализацията на Плана. През 2009 г. беше проведено 10 дневно обучение на 88 учители, педагогически съветници/училищни психолози и специалисти от РИОКОЗ за работа по интерактивни програми за сексуално здравно образование и 6 дневно обучение на 76 педагогически съветници/училищни психолози и специалисти от РИОКОЗ за консултиране на младите хора по проблемите на сексуалното и репродуктивно здраве.

Отпечатани бяха 5 000 бр. „Тетрадка за самостоятелна работа на учениците” и 5 000 бр. „Книжка за родители” по Програмата за здравно образование за 5-8 клас „Азбука за теб и за мен”.

3. Изминалата 2009г.. бе последната от реализацията на проект BUL1R205 **„Подобряване на сексуалното и репродуктивно здраве на младите хора в България”**, реализиран съвместно от МЗ и МОН с финансовата подкрепа на Фонда на ООН за населението. Основната цел на проекта бе да се подобри сексуалното и репродуктивно здраве на младите хора в България чрез подпомагане на достъпа им до услуги и информация и чрез въвеждане на информационно-образователни инициативи по въпросите на сексуалното и репродуктивното здраве. Проектът беше реализиран в 8 пилотни общини - Враца, Ловеч, Сливен, Търговище, Попово, Козлодуй, Троян и Нова Загора. Проектът е насочен предимно към младите хора на възраст между 10 и 24 години, за които се предоставя здравно образование по сексуално и репродуктивно поведение, а също така и към здравните специалисти: общопрактикуващи лекари, акушер-гинеколози, дерматолози и специалисти по венерически болести, експерти от отделите “Опазване на общественото здраве” към РИОКОЗ, медицински специалисти от училищата; специалисти от системата на образованието, учители от V до XII клас, педагогически съветници.

4. С подкрепата на УНИЦЕФ до месец октомври 2009 г. в Перник продължи дейността на пилотен Младежки здравен център, който се ръководеше от Асоциация „Здраве и бъдеще” и предлагаше безплатно за клиентите психологически консултации по проблемите на младите хора, по въпросите на репродуктивното здраве и семейното планиране, профилактика, диагностика и лечение на ППИ.

В изпълнение на дейностите от Националния интегриран план за приложение на Конвенцията на ООН за правата на детето, НЦООЗ организира съвместно с Фондация ”Обществена програма за превенция на употребата на наркотици в училищата” обучение на обучители за развитие на политика за здраве и превенция на рискови поведения в училище за експерти на НЦООЗ, РИОКОЗ и РИО. Обучението за обучители беше проведено в училищата в гр. Кърджали, Хасково, Ловеч, София и София област.

От 20 до 29 юли 2009 г. в град Варна беше проведено обучение по здравно образование със специфичен фокус върху сексуалното здраве и превенцията на ХИВ/СПИН за социални работници от „Домовете за деца лишени от родителски грижи”. В обучението се включиха 60 социални работници от 30 дома, които се намират в областите с центрове пилотните общини по Компонент 7 на Програма „Превенция и

контрол на ХИВ/СПИН”. Целта бе обучените социални работници да организират групи за здравно образование за учебната 2009/2010 г., които да достигнат до максимален брой деца от домовете. Съгласно информацията, получена до момента, броят на децата, включени в групи по здравно образование от домовете, е около 900.

ДАЗД продуцира филма «За да живеем», излъчен от БНТ на 26 юни - Международен ден за борба с наркоманиите. През месец ноември беше излъчен още един продуциран от ДАЗД филм – „Кастинг”, посветен на превенцията на ХИВ и СПИН сред децата и младежите. Филмите, продуцирани от ДАЗД и посветени на борбата със зависимостите и превенцията на ХИВ и СПИН, се намират на сайта на Агенцията.

В изпълнение на дейностите по **Националната програма по превенция и контрол на туберкулозата в България 2007-2011 г.**, страната се подпомага от Глобалния фонд за борба срещу СПИН, туберкулоза и малария чрез финансирането на Програма „Подобряване на контрола на туберкулозата в България”. По компонент 4 на Програмата през 2009 г. беше възложено на конкурсен принцип изпълнението на дейности по ограничаване на разпространението на туберкулозата сред децата на улицата на територията на град София, а от месец октомври и в град Пловдив. Основните дейности се реализират от екип на неправителствени организации, които работят съвместно с медицинския персонал от областните лечебни заведения за диагностика и лечение на туберкулоза – Областния диспансер за пневмо-фтизиатрични заболявания без стационар - гр. София и Специализираната болница за пневмо-фтизиатрични заболявания за активно лечение „Д. Кудоглу” ЕООД гр. Пловдив. За първите девет месеца на територията на София бе проведена анкета за риска от туберкулоза със 171 лица – деца и настойници, като от тях 72 са получили безплатно медицинско изследване за туберкулоза. Ролята на екипа, работещ по Програмата, беше да предостави здравна информация за профилактика, диагностициране и лечение на туберкулозата, също така да извърши скрининг за риска от туберкулоза, да придружи съмнителните деца до лечебното заведение, да осигури тяхното изследване и да се подпомогне при необходимост от лечение.

МОМН започна преразглеждане на държавните образователни изисквания за учебно съдържание и учебните програми. Осъществени бяха Обучения на учители и педагогически съветници за разработване на училищни програми в областта на превенцията и рисковото сексуално поведение и употреба на психоактивни вещества /тематичен план за квалификация на педагогически кадри, национален педагогически център, НПО/.

През 2009 година бяха продължени дейностите в рамките на различни национални програми, насочени към увеличаване на формите на СИП и извънкласни дейности по теми, съобразени с потребностите и проблемите на учениците в сферите на здравното образование, правата на децата и превенция на насилието. Всички програми, които се реализират в училище, както и обученията на учители, педагогически съветници и младежки лидери са базирани на използването на подхода „развитие на личните и социалните умения” и предполагат активното участие на децата в процесите в училище и постигането на резултати свързани с повишени лични и социални умения и изграждане на отговорно поведение.

Създадени и обучени са 28 областни екипа от психолози, педагогически съветници и учители, които, от една страна, са обучили мин. 1000 учители, а от друга страна, осигуряват подкрепа на училищата при въвеждане на програми в областта на превенцията.

До края на 2009 година ще бъде осигурено обучение за всички 700 педагогически съветници и психолози за прилагане на съвременни подходи в областта на превенцията.

Основни изводи:

- ✓ ***В стратегията за здравето, както и в Закона за здравето***, децата не са изведени като отделен приоритет, който изисква специфичен подход и стандарти за работа. Това създава недостатъчно добри условия за подобряване на детското здраве.
- ✓ ***В обучението на медицинските кадри*** и в програмата за специализация няма специален раздел за детето, който би дал възможност за междудисциплинарен подход и по-добро съчетаване на междусекторните политики.
- ✓ ***Практиката показва, че е необходимо обучение на общопрактикуващите лекари*** в областта на промоцията на здравето и за придобиване на умения за консултиране на деца.
- ✓ ***Необходим е нов модерен подход към здравната грижа***, който подкрепя майките преди, по време на и след раждането на децата им и не позволява болните деца и децата със специални потребности да бъдат отделяни от техните родители за дълги периоди от време.
- ✓ ***В страната все още няма приет стандарт*** и регламент за междусекторни /интердисциплинарни услуги, а голяма част от децата с увреждания и СОП се нуждаят от точно такъв тип услуги.

ПРИОРИТЕТ IV : ЗАЩИТА НА ДЕЦАТА ОТ ВСЯКАКВИ ФОРМИ НА ЗЛОУПОТРЕБА, НАСИЛИЕ И ЕКСПЛОАТАЦИЯ

Този приоритет от НПЗД 2009 г. си поставя 8 цели и ангажира почти всички институции, които имат отношение към изпълнението на политиките за децата, както представители на неправителствения сектор и УНИЦЕФ. Финансовите средства, предвидени за изпълнението на многобройните дейности, са единствено в рамките на държавния бюджет.

1. Повишаване на професионалната компетентност на специалистите, работещи с деца за ранно идентифициране и предотвратяване на риска от насилие.

В изпълнение на дейностите, свързани с ***обучение на учители, педагогически съветници и директори*** за разработване на училищни програми в областта на превенцията на насилието, през 2009 г. Държавната агенция за закрила на детето разработи тематичен план за квалификация на педагогически кадри. Продължи работата по съвместната инициатива на УНИЦЕФ, ДАЗД и МОМН по проект “Училище без насилие”. Проектът се реализира в 6 пилотни училища на територията на град София, като през учебната 2008/2009 година са включени и в две училища в гр. Ловеч.

През март 2009 г. приключи *Пилотно изследване за насилието* над и сред децата в специализираните институции за деца в София - град и София - област, което бе проведено от екипа на ББССАД - GALLUP International. Целта на това изследване бе да се разработи и апробира подходящ инструментариум.

2. Повишаване на обществената чувствителност с цел намаляване на броя на децата, жертви на насилие.

През годината бе разработен и финализиран съвместен изследователски проект на ДАЗД и СУ- катедра „Предучилищна педагогика”, за изследване на генезиса на детската агресия в предучилищна възраст. Изготвен е аналитичен доклад от изследването, както и материали за децата и за педагогическото образование на родителите им, с цел превенция на детската агресия. Предстои издаването на тези материали.

Популяризирането през 2009 г. на *кампанията на Съвета на Европа против телесното наказание* чрез публикувания на официалната интернет страница на ДАЗД информационен материал, създаде възможност за широката публика да подкрепи кампанията на Съвета на Европа против телесното наказание чрез интернет подписка.

Държавната агенция за закрила на детето продължи да *поддържа на своята Интернет страница рубрика за консултиране на деца* - Клуб „Тийнейджър” за оказване на помощ и подкрепа на деца и тийнейджъри в училищна възраст от 6 до 19 години. През 2009 г. са подготвени 34 отговора на писма, получени чрез клуб “Тийнейджър”.

От 2007 г. до момента, в *помощ на родителите ДАЗД създаде и* поддържа рубрика „Клуб Родител” , чрез която се дава възможност за задаване на въпроси и подкрепа при срещане на трудности от тяхна страна при възпитанието и отглеждането на децата. За двегодишната история на Клуб „Родител” (от неговото създаване през юни 2007 г. до ноември 2009 г.) към рубриката са се обърнали 59 потребители с въпроси, които най-често са от психологически и правен характер и се отнасят до проблемни отношения с деца или между двамата родителите на децата.

Подготвени са за печат *материали, предназначени за родители и специалисти*, работещи с деца за популяризиране на ненасилствените, позитивни и зачитащи мнението на децата методи за отглеждане и образование, за повишаване на информираността сред децата относно тяхното право на закрила от всички форми на насилие.

ДАЗД поддържа *специализирана Интернет страница* – www.stopech.sacp.government.bg, чиято основна задача е да предоставя пълна информация по проблемите на сексуалната и трудовата експлоатация, която обхваща: национално законодателство, международни стандарти, национални документи, добри практики, полезна информация. До 30.11.2009 г. са постъпили 422 сигнала за нарушени права на деца, подадени чрез тази страница.

Във връзка с необходимостта от въвеждане на по-ефективни механизми за мониторинг на трудовото законодателство ДАЗД *популяризира специализирана брошура*, описваща институционалните и длъжностните отговорности на специалистите, ангажирани с наблюдението на детския труд.

3. Повишаване на обществената информираност по отношение на проблемите и опасностите за децата при работа в интернет.

ДАЗД *участва в Обществения съвет за борба с вредното и незаконно съдържание в Интернет*, който наблюдава дейността на създадената през 2005 г. Национална гореща линия за борба с вредното и незаконно съдържание в българското Интернет-пространство (www.web112.net).

На страницата на ДАЗД е създаден *линк към безплатен софтуер*, предназначен за филтриране на програми в помощ на родителите за ограничаване на незаконното и неблагоприятно съдържание в интернет. ДАЗД, съвместно с представители на Съвета на децата, организира дискусия за необходимостта от запознаване с опасностите в Интернет.

На 8.12.2009г. Държавната агенция за закрила на детето в партньорство с Национална мрежа на децата и Обществения съвет за безопасен интернет организираха кръгла маса на тема **„Правата на детето и медиите – сигурност и неприкосновеност на личното пространство“**. Събитието бе открито от Огнян Стоичков, председател на парламента раната комисия по образованието, науката и въпросите на децата младежта и спорта, Таня Радочай, представител на УНИЦЕФ за България и Надя Шабани, председател на ДАЗД.

Освен известни журналисти */Кирил Вълчев- председател на комисията по етика в електронните медии, Антоний Мангов- зам.-програмен директор на „Нова телевизия“/*, медийни експерти */ Бисера Занкова, Ели Герганова/*, университетски преподаватели */проф. Нели Огнянова/*, представители на НПО */Асоциация „Родители“, Обществени съвет за безопасен интернет, Български дарителски форум, Фондация „ДОИГ“ и др./* **във форума взеха участие и членове на Съвета на децата към ДАЗД**. Присъстваха представители на СЕМ, МОМН, МК, Столична община.

Участниците фокусираха своите презентации върху традиционните електронни медии и т.н. „нови медии“- интернет и мобилни комуникации, като основният въпрос, на който се търсеше отговор бе – защитен ли е най-добрият интерес на децата? Експертите обсъдиха принципите на саморегулация и корегулация на медиите, необходимостта от развиване на медийна грамотност и проекти за безопасен интернет.

4. Развиване на програми и услуги, насочени към превенция на насилието и възстановяване и реинтеграция на деца, жертви на насилие.

ДАЗД, съвместно с партньори от неправителствения сектор и специалисти от други ведомства, *разработи проект на „Национален план за превенция на насилието“*. Този план е изцяло в съответствие с изискванията и препоръките на европейските партньори и институции и цели постигане на по-висока ефективност на работата по сигнали за насилие върху деца, въвеждането на процедури и принципи за работа между партньорите от различните институции при работа по случай, както и въвеждането на стандартизирани методи за събиране на информация и за адекватно и бързо реагиране.

Във връзка с необходимостта от въвеждане на по-ефективни механизми за мониторинг на трудовото законодателство ДАЗД *популяризира специализирана брошура*, описваща институционалните и длъжностните отговорности на специалистите, ангажирани с наблюдението на детския труд.

Работна група в **Министерството на правосъдието** изготви проект на **Закон за изменение и допълнение на Закона за защита срещу домашното насилие**. **Законопроектът** беше одобрен с **Решение № 818** на **Министерския съвет** от **23 октомври 2009 г.** Законът за изменение на Закона за защита срещу домашното насилие беше приет от Народното събрание на 9 декември 2009 г.

Направеното от Инспектората на министъра на правосъдието по Закона за съдебната власт изследване по приложението на Закона за защита срещу домашното насилие (приет през 2005 г.) на 417 дела, образувани през 2006 г. и първата половина на 2007 г. установи, че законът е получил добра гражданственост и успешно се прилага от съдилищата. Предложено беше да се разшири кръгът на лицата, срещу които пострадалото лице може да търси защита, като в него се включи и лицето, с което единият родител се намира или е бил във фактическо съпружеско съжителство.

С цел в по-голяма степен да се гарантира защитата на децата от домашно насилие, да се подобри превенцията и да се обезпечи финансово прилагането на закона, в горепосочения законопроект бяха включени следните изменения и допълнения:

1.1. **Допълнена е дефиницията на понятието „домашно насилие”,** като изрично е предвидено, че за психическо и емоционално насилие върху дете ще се счита и домашното насилие, извършено в негово присъствие.

1.2. **Разширява се кръга на лицата, срещу които може да се търси защита.**

1.3. **Разширява се кръгът на лицата, които имат право да подават молба за издаване на заповед за защита срещу домашното насилие.**

1.4. **Предвижда се ред за отстраняването на извършителя от съвместно обитаваното жилище** със съдействието на полицейските органи от районното полицейско управление по местонахождението на жилището, с цел гарантиране на изпълнението на тази мярка, в случай че той откаже да я изпълни доброволно.

1.5. **Определят се правните субекти, които работят за защита на лицата, пострадали от домашно насилие.**

1.6. **Предвижда се, всяка година до 31 март Министерският съвет да приема Национална програма за превенция и защита от домашно насилие и се посочва, че средствата за финансиране на изпълнението на задълженията по програмата се определят ежегодно в Закона за държавния бюджет на Република България за съответната година по бюджетите на съответните министерства, определени в Националната програма.**

1.7. **Предвижда се също така със Закона за държавния бюджет на Република България за съответната година да се определят по бюджета на Министерството на правосъдието средства за финансиране на проекти на юридически лица с нестопанска цел, които отговарят на изискванията и при условие, че същите осъществяват дейности по този закон за разработване и изпълнение на програми за: превенция и защита от домашно насилие; предоставяне на помощ на лица, пострадали от домашно насилие; обучение на лица от неправителствени организации, или които работят за тях за провеждане на защита срещу домашното насилие; превъзпитание на лицата, които извършват домашно насилие – такава програма ще помогне на извършителя да осъзнае причиненото насилие и да преодолее напрежението, гнева и насилието.**

Изпълнението на наложените по този закон мерки е гарантирано с изменението на чл.296 от НК, който е в сила от м. април т.г. Предвижда се наказателна отговорност лишаване от свобода до три години или глоба до пет хиляди лева за този, който не изпълни заповед за защита срещу домашното насилие.

В съответствие с Приоритет IV. Министерство на правосъдието в сътрудничество с Германската фондация за международна правно сътрудничество (ИРЦ), както и в сътрудничество с Националния институт на правосъдието (НИП) на 26 и 27 ноември 2009 г. **проведе семинар на тема „Сексуална злоупотреба и експлоатация на деца и подрастващи“**. По време на мероприятиято, в рамките на специален модул **„Трафик на хора за целите на сексуална експлоатация“**, бяха дискутирани въпросите, свързани със специфичните особености на тази форма на експлоатация на трафика по отношение на една от най-уязвимите групи жертви, а именно малолетните, непълнолетните лица и т.нар. млади пълнолетни.

През ноември 2009г. **Националният институт на правосъдието (НИП)** проведе пилотно обучение на тема **„Сексуални престъпления срещу деца. Права на пострадалото дете в българския наказателен процес“**. В програмата залегнаха въпросите, свързани с основните права на детето, международната правна рамка, както и последиците от сексуално насилие върху деца. Специално внимание бе обърнато на спецификата при изслушването на деца, жертви на сексуални престъпления. Присъстващите посетиха специализираната стая, оборудвана за щадящ разпит на деца, намираща се в сградата на Столична дирекция на Вътрешните работи (СДВР).

Работна група в Министерството на правосъдието изготви Законопроект за изменение и допълнение на Наказателния кодекс, като съществена част от предложенията на МП бяха свързани с подготовката на Република България за ратифициране на Конвенцията на Съвета на Европа за закрила на децата от сексуална експлоатация и сексуално насилие (подписана на 25 октомври 2007 г. от България) и необходимостта от привеждане в съответствие на разпоредбите на българското законодателство с тези от Конвенцията на Съвета Европа, касаещи материалното наказателно право и разпоредбите, регламентиращи участието на деца-жертви в наказателния процес. Във връзка с това, Министерството на правосъдието извърши анализ на съответствието на горепосочената Конвенция на Съвета на Европа с релевантното българско законодателство, включително НК и НПК, който анализ показва, че въпреки, че вътрешното законодателство е до голяма степен в съответствие със стандартите на новия международен инструмент, е налице необходимост от законодателни изменения в българското законодателство.

Така, с приетите от Народното събрание на 2 април 2009 г. изменения на Наказателния кодекс (НК) - обн. ДВ бр. 27 от 10 април 2009 г., в Глава II „Престъпления срещу личността“, Раздел VIII „Разврат“, в българското законодателство бяха въведени новите стандарти, установени в Конвенцията на Съвета на Европа за закрила на децата срещу сексуална експлоатация и сексуално насилие. Създадени бяха следните нови състави на престъпления – чл. 154а), чл. 155б) и чл. 158а) от НК.

Освен това, в съответствие с релевантните членове от Конвенцията на Съвета на Европа и в частност разпоредбите от Глава VI „Материално наказателно право“, бяха създадени нови алинеи или допълнени следните членове от Раздел VIII „Разврат“ на НК – чл. 149, ал. 2; чл. 150, ал. 1 и ал. 2 (нова); чл. 151, ал. 2 (нова) и ал. 3; чл. 155а), ал. 1; чл. 159, ал. 2. Измененията в чл. 155а), ал. 1 и чл. 159, ал. 2 имаха за цел да отговорят на увеличаващите се случаи на злоупотреби с интернет, но и с различни комуникационни или информационни технологии и средства, за създаване на порнографски материали, за направата на които се използват малолетни и непълнолетни лица, както и за извършване на сексуални престъпления срещу деца и за

разпространение посредством интернет или по друг подобен начин на детска порнография.

Не по-малко важно значение за гарантиране на нормалното психологическо и физическо развитие на децата има и криминализирането на т.нар. „развращаване на деца”, което е налице при осъществяване на изпълнителното деяние по новия чл. 155б) от НК, без да е необходимо малолетното лице да участва в посочените с цитирания член дейности.

Европейският съюз също предприе мерки за усъвършенстване на европейското законодателство в сферата на сексуалните престъпления срещу децата, като през 2009 г. представи предложение за ново Рамково решение относно борбата със сексуалното насилие, сексуалната експлоатация на деца и детската порнография. През 2010 г. обсъждането на предложението, което е почти финализирано по отношение на подготовката на текста на бъдещия акт и по което предложение МП активно представяше позицията на българската страна, ще продължи през призмата на т.нар. Лисабонски договор, в сила от 1 декември 2009 г.

Съгласно Закона за правната помощ, право на първична правна помощ под формата на консултация и /или подготовка на документи за образуване на дело имат законните представители на децата-жертви на престъпления, в случай, че получават или отговарят на условията за получаване на месечни социални помощи по реда на Правилника за прилагане на Закона за социалното подпомагане. Към настоящия момент броят на случаите, при които е била предоставена правна помощ по чл. 21, т. 3 от ЗПП - процесуално представителство на деца-жертви на сексуално насилие, е незначителен и е под 1% от общият брой на наказателните дела. Няма отчетена правна помощ по граждански производства за финансова компенсация на деца-жертви на престъпления, както и на техни семейства, а също и правна помощ на посочените лица, пострадали от престъплението „трафик на хора”.

Към 30.06.2009г. на територията на страната функционират 9 Кризисни центъра като делегирана от държавата дейност с общ капацитет 101 места. От тях новоразкрити за периода са 2 следните общини: Общ. Пещера, обл. Пазарджик; общ. Варна. Представителите на НСОРБ изтъкват необходимостта от разработване на ясна и точна методика за предоставяне на различните социални услуги, в това число и методика за работа в Кризисните центрове. Експертите на НСОРБ изразяват готовност да се включат в изготвянето на такава методика. Не по малко важен е и повдиганият въпрос за обезпечаването и с финансов и човешки ресурс.

През месец декември 2009 г. приключи изпълнението на програма **„Предотвратяване на най - тежките форми на детския труд”**, изпълнявана от МОТ с участието на МТСП. Моделът на система за наблюдение на детския труд, беше приложен от МОТ – ИРЕС на централно и местно равнище в осем пилотни общини с подкрепата на представители на държавните институции на централно и местно ниво – МТСП, ДАЗД, МВР, МОН, АСП, Главна инспекция по труда и на ангажираните в двете фази на програмата неправителствени организации. В двете фази на програмата беше разработен инструментариум и конкретни модели за работа, които остават и ще продължат да бъдат прилагани от българските институции, социалните партньори и гражданското общество след приключването на проекта. Обучени бяха професионалисти от всички включени в процеса на наблюдение на детския труд организации по специално разработени за проекта обучителни модули, които също ще продължат да се ползват при подготовката на

професионалистите. Сключено беше Споразумение за сътрудничество между основните институции – Главната инспекция по труда, Държавната агенция за закрила на детето и Агенцията за социално подпомагане, в изпълнение на което институциите ще продължат съвместната си работа за разрешаване на проблема детски труд. В Министерството на труда и социалната политика е създаден и продължава работата си Национален съвет срещу детския труд. Системата за наблюдение на детския труд, разработена по този проект е одобрена от Националния съвет срещу детския труд.

5. Работа с медиите с цел защита на децата от вредно медийно влияние.

С цел информиране на медийната общност за последните промени в Закона за закрила на детето, които нормативно регламентират гарантирането на правото на личен живот на децата и защита на тяхното достойнство, през май 2009 г. ДАЗД организира *кръгла маса за журналисти на тема "Медиите и правата на децата"*. Издадената от ДАЗД брошура за *провеждането на психологична кризисна интервенция* е представена на специално организирана пресконференция.

През изминалата година местните комисии за БППМН на свои семинари са канили за участие представители на местните медии и поддържат системни контакти с тях във връзка с проблемите по превенцията на асоциалното поведение на малолетните и непълнолетните, дейността на обществените възпитатели и на центровете за превенция и консултативните кабинети към местните комисии. Централната комисия не е провеждала специализирани семинари за представители на медиите, поради липса на средства, но при участие в национални медии секретарят на Централната комисия системно е разглеждал тази проблематика.

6. Спазване на правата на децата правонарушители по отношение на справедливо и законосъобразно отношение и зачитане на тяхното достойнство.

През последното тримесечие на годината ДАЗД проведе **оценка на възпитателните училища-интернати и на социално - педагогическите интернати**, в които се настаняват деца, извършители на противообществени прояви и деца, за които съществува риск да извършат такива.

През 2009 г. служители на МВР от Д"ПОП" - ГД"КП" разработиха и защитиха съвместен **българо - швейцарски проект на тема "Превенция на детската престъпност"**. Същият е финансиран от швейцарското правителство с индикативен бюджет от 400 000 евро. Главната цел на проекта е превенция на престъпленията и противообществените прояви, извършени от и срещу деца в риск на територията на България и Европа /страните от шенгенското пространство/. Проектът ще спомогне за информационно укрепване /софтуерно, хардуерно и организационно/ на звената в МВР на България, компетентни в областта на превенция и противодействие на детската престъпност.

През 2009г. приключи **проведеното от НИКК - МВР научно изследване на тема "Детска престъпност и полицейска превенция"**. Изследването бе направено по заявка на сектор "Детска престъпност" при Д"ПОП"-ГД"КП", като консултанти са служители от сектора. Отпечатаната разработка анализира размерите, динамиката и структурата на детската престъпност, проблеми, свързани с малолетни и непълнолетни

извършители на противоправни деяния както и с криминогенни фактори, които водят до възникването им.

До настоящият момент от сектор "Детска престъпност" при Д"ПОП" -ГД"КП", са организирани и проведени 5 теоретико - практически занятия с началниците на групи "Детска престъпност", ИБППМН, ИДПС, началниците и инспекторите педагози и психолози на домовете за временно настаняване на малолетни и непълнолетни към СДВР и ОД МВР в страната. През месец декември 2009 г. се проведе национален обучителен семинар на тема "Разширяване и усъвършенстване на формите за превантивна дейност сред малолетните и непълнолетните и подобряване на сътрудничеството с органите на местна власт, взаимодействие на полицейските органи с институциите и НПО, ангажирани със закрилата на детето."

През м. ноември 2009 г. служители на сектор "Детска престъпност" при Д"ПОП" - ГД"КП", участваха в **семинар на тема "Засилване на полицейската превенция чрез нови методи за борба с криминалната виктимизация на деца."** Семинарът бе организиран от Националния полицейски синдикат в България и Европейска комисия - Генерална дирекция "Правосъдие, свобода и сигурност". Целта на обучението бе повишаване на практическите умения и знания на служителите от МВР за работа с общностите, с гражданите и децата в училище.

7. Оказване на ефективна закрила на непридружени деца, деца-бежанци и имигранти.

В рамките на проект „Повишаване информираността относно *правата на непридружените деца*, посредством провеждане на информационна кампания, разработена с включването и участието на самите деца” през годината бе разработен и наръчник за най – добри практики и основни препоръки за посрещане, обгрижване и закрила на непридружени малолетни.

От 2009 г. ДАЗД и МВР са партньори по проекта на Фондация «Център Надя» за създаване и разработване на информационно-консултативен център и гореща телефонна линия – 116 000 за България за изчезнали и сексуално експлоатирани деца, подкрепен от Европейската федерация за изчезнали и /или сексуално експлоатирани деца по програма Дафне на Европейската комисия.

Националната стратегия за детето 2008-2018 г. определя като една от групите „деца в риск” групата на непридружените деца, сред които *децата - бежанци и имигранти*. За 2009 г. Държавната агенция за бежанците е уведомила ДАЗД за 5 непридружени непълнолетни, на които е предоставен хуманитарен статут съгласно Закона за убежището и бежанците, като за двама от тях беше забавено настаняването съгласно чл.33 от Закона за убежището и бежанците и чл.26 от Закона за закрила на детето. ДАЗД иницира проучване на причините, довели до забавянето и препоръча за в бъдеще своевременно изпълнение на ангажиментите по чл.33 от Закона за убежището и бежанците.

ДАЗД изпълнява също функциите на национален координатор по темата непридружени деца и деца – имигранти към Съвета на Европа.

През 2009 г. бе сформирана нова междуведомствена група за актуализиране **Координационният механизъм** за рефериране и обгрижване на случаи на непридружени български деца – жертви на трафик, и разширяване на обхвата на участващите на партньорите. В рамките на изминалата година ДАЗД е работила по **31 случая** на непридружени български деца в чужбина и деца – жертви на трафик от следните страни: Австрия – 12, Гърция – 7, Германия – 5, Дания – 2, Холандия – 2, Турция – 1, Австралия -

1, Белгия – 1. За същият период, експертите от ДАЗД са координирали репатрирането на 13 деца.

От името на председателя на ДАЗД за 2009 г. са изготвени са **36 предложения** за налагане на административна мярка по чл. 76а, ал.1 от Закона за българските лични документи. Със заповед рег. № 1з-1903/21.10.2009 г. на министъра на вътрешните работи, упълномощените длъжностни лица от МВР, които прилагат с мотивирани заповеди мерките по чл.76а от ЗБЛД са директора и заместник-директорите на Главна дирекция "Охранителна полиция" и дирекция „Български документи за самоличност“.

През 2009 г. експерти от ДАЗД участваха в междуинституционалната работна група за изменение и допълнение на Закона за българските лични документи (в сила от м. октомври 2009 г.), като направиха предложение за изменение на чл. 76 а. Този член регламентира налагането на административни мерки на малолетни и непълнолетни лица, за които са постъпили данни от български или чужд компетентен орган, че са били въввлечени или използвани в за дейности по чл. 11 от Закона за закрила на детето. Новата правна разпоредба предвижда с цел закрила на детето да не се разрешава напускане на страната, паспорти и заместващи ги документи да не се издават, а издадените да се отнемат на ненавършили пълнолетие лица, за които са постъпили данни от български или чужд компетентен орган, че са били въввлечени или използвани за дейности по чл. 11 от ЗЗД.

За изминалата година, експертите от ДАЗД са работили също по 73 случая на български деца в чужбина, за които е било наложително предприемането на мерки за закрила.

С промените в Наказателния кодекс от месец април 2009 г. в **Глава II „Престъпления срещу личността“ на НК бяха направени изменения и в Раздел IX „Трафик на хора“, като бяха завишени санкциите, които могат да се налагат по отделните състави за трафик, включително и в случаите, когато пострадалото лице е непълнолетно – размера на наказанието „лишаване от свобода“ и глобите, както и беше създаден нов състав на престъпление – чл. 159 в). Посредством чл. 159 в) (нов) се криминализира съзнателното използване на лице, пострадало от трафик на хора, за развратни действия, за принудителен труд, за отнемане на телесни органи или за да бъде държано в принудително подчинение независимо от съгласието му. Чрез цитирания нов състав на престъпление в българското законодателство се въвежда чл. 19 „Криминализиране на използването на услугите на жертвата“ от Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора (ратифицирана от Република България със закон, приет на 7.03.2007 г., обн. ДВ, бр. 24 от 20.03.2007 г., в сила за България от 1.02.2008 г.).**

8. Повишаване осведомеността, ангажираността и чувствителността на широката общественост, на децата и техните семейства към случаите на насилие и злоупотреба с деца.

През годината Държавната агенция за закрила на детето организира и проведе 8 кръгли маси по проблемите на безопасността на движението на децата на пътя, в рамките, на които бяха представени презентации и обучителни филми на Агенцията.

Редица местни комисии за БППМН в страната, както и НКБТХ и съответните й местни комисии са осъществявали информационни кампании по общини, насочени към деца и родители по превенция на трафика на деца.

Програмата "Работа на полицията в училищата", утвърдена от главния секретар на МВР през 2000 г., а от началото на 2004 г. от министъра на вътрешните работи е задължителна при обучението на служители от Национална служба "Полиция" за превантивна работа с деца в училищата на територията на страната. Програмата е мултиплицирана във всички ОДМВР в страната и обучени служители изнасят уроци в училища на територията на всички области.

До момента по Програмата "Работа на полицията в училищата" са обучени всички инспектори за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните /ИБППМН/ и болшинството от инспекторите на детските педагогически стаи /ИДПС/ от ОДМВР в страната. Допълнително са обучени и полицейски служители от други структури. Общият брой на обучените полицейски служители е над 400. **През учебната 2008/2009 година по Програмата са изнесени 7632 лекции и беседи в 6641 паралелки от 1-ви до 12-ти клас в 1363 училища от 230 ИДПС и 773 други полицейски служители .**

От учебната 2004/2005г. обучение по националната програма **"Работа на полицията в училищата"** се провежда също в Академията на МВР, където се обучават както новоназначени ИДПС, така и други полицейски служители, подходящи за работа с деца.

Полицейските служители провеждат уроците **един път месечно в "Час на полиция"** след предварително съгласуване с училищните ръководства по места. Достъпът на служителите в училищата е договорен с МОН и регионалните инспекторати на МОН.

В ОДМВР Хасково, Стара Загора, Ямбол, Бургас, Смолян и Кюстендил работят активно по програмата **"Детска полицейска академия"**, чиято цел е изграждане на модели на безопасно и законосъобразно поведение на децата. Програмата е насочена към изграждане на уважение към закона. Темите, включени в нея, са свързани с превенция на насилието и сексуалната експлоатация.

Третата основна програма е **"Азбука по безопасността"**, която се провежда в детските градини. Чрез нея се цели формиране у децата на нетърпимост към насилието и толерантност към другите. Анализът на резултатите от проведената дейност показва, че тази ранна превенция е много необходима и има подчертано положителен ефект.

Денят на отворени врати на полицията, свързан с посещения в РУ на МВР и запознаване с различни видове полицейска дейност, също има за цел да изгради у децата нагласи за спазване на законите и да подкрепи неагресивните и социално - позитивни ценности.

В ОДМВР Стара Загора е открит **Младежко - полицейски информационен сайт www.tel166.starazagora.net**, изработени са 5 клипа на тема **"За да бъде законът на твоя страна"** и филма **"Ултрас"**, проведени са срещи по футбол и волейбол между ученици и полицейски служители.

С цел повишаване квалификацията на служителите от МВР работещи с деца в плановете на служебната учебна година в СДВР и ОДМВР са включени Закона за закрила на детето и Етичният кодекс на работещите с деца, като в дирекциите са проведени семинари и дискусии.

Националната комисия за борба с трафика на хора организира и извършва своите ежегодни превенционни дейности на национално ниво във връзка с изпълнение на **Националната програма за предотвратяване и противодействие на трафика на хора и закрила на жертвите за 2009 г.**, която отделя съответното внимание на децата и младите хора като основна рискова група за трафик на хора. **През 2009 г.**

дейности бяха съсредоточени в периода около лятната ваканция на учениците и в периода октомври – декември. Дейностите стартират от 18.10.2009 г. с отбелязване на Европейския ден за борба с трафика на хора 18 Октомври. Те са насочени към децата и младите хора, както и към превенцията на трафика на хора с цел трудова експлоатация., като включват основно (1) работа по превенция с ученици, включително и Национален конкурс за ученици за изготвяне на картичка и кратък текст; (2) изготвяне на електронни материали за разпространение през интернет.

От месец ноември 2009 г. всяка седмица НКБТХ организира дискусии за ученици в своя офис в София. Освен посещенията в НКБТХ от страна на учениците, експертите от комисията посещават и по-отдалечени училища на територията на София, където провеждат дискусии с учители и педагогически съветници за начина на провеждане на превенционни часове за трафика на деца и млади хора.

Основни изводи:

- ✓ В нормативната уредба и в практиката е необходимо да бъдат въведени *по-добри гаранции за спазване правата на детето в правораздавателната система*. Налице е разбиране и политическа воля за промени в редица нормативни актове, свързани с подхода към малолетните деца, извършители и/или жертви на противоправни деяния, както и на децата-жертви на трафик. В България действа система за борба срещу противообществените прояви, извършени от деца, която датира от 1958 г. Системата за закрила на детето действа реално от 2003 г. Двете системи действат относително самостоятелно и паралелно, като целевите им групи се покриват в голяма степен - децата в риск, които са обект на закрила, често са и деца, които са извършили противообществени прояви, което не създава възможност за работа в съответствие с правата и интересите на детето и с принципите на Закона за закрила на детето.
- ✓ Експертната *оценка на дейността на кризисните центрове* за настаняване на деца -жертви на трафик и деца, жертви на насилие показва, че е наложително разработването на тристепенен модел за обгрижване на децата жертви на трафик, според съществуващите в европейските страни стандарти и практика. Нецелесъобразно и дори вредно е настаняването на едно място на двете основни групи деца, защото за всяка от тях е необходим много специфичен и различен подход в работата. Необходимостта от спешни мерки в случаите на насилие и злоупотреба с деца, налагат разглеждане на всички възможности за *гъвкавост в работното време* на работещите в социалните служби, така че непрекъснато и денонощно да се осигурява закрила на пострадалото дете.
- ✓ Успешната работа по *превенция на насилието в училище и насилието между деца*, изисква разработване на програми за развиване на социалните умения и емоционалната интелигентност при децата, за справяне с гнева, с конфликтни и критични ситуации.

ПРИОРИТЕТ V: НАСЪРЧАВАНЕ УЧАСТИЕТО НА ДЕЦАТА

Целите, които трябва да бъдат постигнати по този приоритет, предвиждат насърчаване участието на децата в процеса на вземане на решение и определянето насоките на развитие във всички секторни политики – образование, здравеопазване, правораздаване и др. В ДАЗД е въведен основен принцип и подход в практиката – работим не само „за“ децата, а „с“ децата. Чрез създадения като консултативен орган към Председателя на ДАЗД „Детски съвет“ се правят периодични срещи и се обсъждат всички проекти на решения по отношение на политики, програми, планове, актуални въпроси.

Финансовите средства за реализиране на дейностите по третия приоритет от Националната програма за закрила на детето 2009г. е единствено в рамките на бюджета на ДАЗД.

1. Гарантиране правото на изразяване на мнение от децата при разработване и прилагане на политики за детето и семейството

Създаденият Съвет на децата към ДАЗД много активно през 2009 г. заяви мнението си при разглеждането и обсъждането на няколко основни теми:

- по повод Европейския ден за безопасен интернет, участниците в Детския съвет дискутираха по темата и излязоха със свое становище за ”Безопасен Интернет”.

Членовете на Детския съвет към ДАЗД изработиха препоръки за функционирането на Националната гореща телефонна линия 116 111.

Във връзка с отбелязването на 20-годишнината от подписването на Конвенцията на ООН за правата на детето, в периода 18-20 ноември 2009 г. в София се проведе заседание на Детския съвет и се извърши процедура по смяна на част от членовете на съвета (16), поради навършване на пълнолетие. По предложение на децата, в състава на съвета бяха включени три деца с увреждания и две деца от етнически малцинства.

На проведения дебат по основната тема на заседанието ”Как икономическата криза се отразява на децата”, членовете на Детския съвет се обединиха около извода, че ”КРИЗАТА днес ражда АГРЕСИЯ утре”. Така през очите на младите хора финансовата криза, последвана от свиване на икономиката и освобождаването на работна ръка, се превръща в проблем не толкова икономически, а най-вече социален. Според децата кризата се отразява негативно на българското семейство, поражда напрежение в семейната среда и нарушава комуникацията между членовете му. Това напрежение рефлектира пряко и косвено върху децата.

Своите виждания за кризата и отражението ѝ върху живота на семействата им, както и очакванията си за действията на институциите в полза на развитието на младите хора, децата споделиха с г-жа Валентина Симеонова – заместник-министър на труда и социалната политика, и с г-н Румен Порожанов – началник на кабинета на вицепремиера и министър на финансите Симеон Дянков.

Представител на Съвета на децата към ДАЗД участва в 64-та сесия на ООН, посветена на младежкото участие.

МОМН разработи модел, създаващ възможност за изразяване мнението на децата и участието на техни представители при обсъждането и вземането на решения в областта на образованието и на здравеопазването.

Правата на ученика са посочени в чл. 134 на Правилника за прилагане на закона за народната просвета, а именно:

- да получава информация по въпроси, свързани с неговото обучение, относно правата и задълженията му в училище, правилата за вътрешния ред и училищната дисциплина-при постъпването му в училище, в началото на всеки учебен срок, както и при поискване;
- да бъде консултиран във връзка с професионалното му ориентиране и развитие, да бъде насочван, стимулиран и подпомаган в съответствие с неговите потребности, желания и способности;
- да се обучава и възпитава в здравословна и сигурна среда, както и да получава защита при накърняване на правата и достойнството му;
- да се ползва от формите за насърчаване на равния достъп до образование при условия и по ред, определени в нормативен акт;
- да дава мнения и предложения по отношение на организацията и провеждането на цялостната училищна дейност;
- да участва, включително с присъствието на родител, при решаване на въпроси, засягащи негови права и интереси.

2. Повишаване информираността на децата

МЗ и НЦООЗ организираха провеждането на информационна образователна кампания за рисковите фактори за здравето и развитието на децата, подчинена на целите на Конвенцията на ООН за правата на детето и Националния интегриран план за прилагане на тази конвенция, на основание сключен договор между НЦООЗ и агенция Публисис Кънсалтънс/МАРК.

Информационната кампания беше открита на 31.05.2009 г. с футболен мач между I АЕГ и II АЕГ с участието на Д. Бербагов и неговата фондация. В рамките на събитието бяха дарени на участниците книги от издателство "Рийдърс Дайджест", както и книги за библиотеките на двете училища, 120 тениски, банер за сцена, 40 анонсиращи плакати, 1020 промокартички с послание от Д. Бербагов, 2 футболни топки и 2 футболни купи.

В рамките на събитието беше представен изготвения информационен уебсайт Teenspot.bg и специалния лексикон за рекламиране и привличане на посетителите на уебсайта в присъствието на медиите за осигуряване на медийно отразяване на кампанията. Целевата аудитория на кампанията са децата между 13 и 19 години, техните родители и приятели, обществото като цяло, като медиите се възприемат като един от основните канали за изпращане на посланията.

Темите за рисковите фактори за здравето на децата бяха обособени в три групи: „Аз и моето тяло” (вредни навици - тютюнопушене, алкохол, наркотици; начин на живот - обездвижване, нездравословно хранене, ниска сексуална култура, липса на отдих и почивка сред природата); „Аз и другите” (училищна среда - насилие в училище, отпадане от училище; приятелски кръг – отношения с приятели, групи; семейна среда - насилие в семейството, липса на разбиране; обществена среда - Интернет, влияние на медиите,

компютърни игри; социални фактори - етническа принадлежност, липса на дом и семейство, икономическа експлоатация, нарушаване правата на детето) и „Аз и моята психика” (стрес).

Идеята на сайта бе не само да посочва кои са рисковите фактори, но и да дава алтернативи на проблемите. Спортът е такава алтернатива и той присъства във визиите на сайта, заедно с идеята за споделянето чрез лексикона за онлайн попълване в сайта и общуване – коментари под всяка тема.

Концепциите за визиите, логото и името на сайта имат за цел да говорят на младите хора по един модерен и близък до тях начин и са подчинени на идеята да покажат силни характери, които умеят да изразяват себе си, а изразявайки себе си, те стават модел за подражание и привличат повече посетители.

През м. юни беше инициирана нетрадиционна рекламна кампания на сайта www.teenspot.bg с атрактивни рекламни визуализации, представящи по интересен начин посланията за рисковите фактори, реализирана в I АЕГ и Националната гимназия за древни езици и култура /НГДЕК/. Медийни партньори на инициативата са рок радиото на България Z-Rock, университетското радио Алма Матер, радиата RNJ, City, БГ радио.

Като част от кампанията беше провеждането на количествено и качествено маркетингово изследване сред младежите за рисковите за здравето фактори за подрастващите. Проучването беше проведено виртуално с 1000 ученика. Резултатите от проучването след обстойно обсъждане със специалисти от НЦООЗ беше представено и на специално организирана пресконференция. Резултатите от проучването и посланията на младите хора бяха представени на 16.12.2009 г. в Парламента. Информационното съдържание на сайта www.teenspot.bg ще се актуализира перманентно и с експертна информация от страна на НЦООЗ.

През 2009 г. за тринадесети пореден път Министерство на здравеопазването, Националният център по опазване на общественото здраве и Италианската националната асоциация за борба срещу раковите заболявания организират Международен конкурс за детска рисунка – 2009 г. с мотото “Не на цигарите”. Конкурсът се провежда със съдействието на МОМН и МФВС. В конкурса участваха деца на възраст от 5 до 11 години с една или повече рисунки по темата. Целите на конкурса са чрез средствата на художественото творчество от най-ранна възраст да се мотивират децата да изграждат здравословно поведение “Без тютюнев дим”; да не се допуска кутията цигари да стане част от ежедневието на детето; да се отправи апел към учителите да съдействат за превръщането на училището в зона, свободна от тютюнев дим, а родителите да не пушат в присъствието на децата си; конкурсът за рисунка да спомогне за привличане на семействата към идеята за здравословен избор на начин на живот.

Основни изводи:

- ✓ Необходимо е да бъде допълнително развивана и популяризирана темата за детското участие, за да има гаранции, че когато институциите вземат решения по детските въпроси, мнението на децата е чуто и те максимално са насърчени да изразяват своето мнение и становища.

- ✓ Детското участие следва да бъде развито и популяризирано на местно ниво - в общностите, в които живеят и се развиват децата.
- ✓ Необходимо е да се разработят механизми за сътрудничество между детските и младежки структури
- ✓ Да се предвидят механизми за консултиране на важни програмни документи със Съвета на децата към ДАЗД
- ✓ Да се регулират заседанията на Съвета на децата към ДАЗД чрез използването на новите информационни технологии и интернет
- ✓ Да се подпомогне Съвета на децата към ДАЗД за очертаване на основни принципи за номиниране и избор на членове и правила за функциониране на структурата, които ще допринесат за по-голяма легитимност

ПРИОРИТЕТ VI

ОТДИХ, СВОБОДНО ВРЕМЕ И РАЗВИТИЕ НА СПОСОБНОСТИТЕ НА ДЕТЕТО

Целите, които са поставени в изпълнението на този приоритет, включват създаване на нови възможности за увеличаване броя на децата, които участват в спортни и развлекателни дейности, насърчаване на децата с изяви дарби и подкрепа за изграждане на ученически клубове. Отговорни институции са основно бившата ДАМС, МОМН и МК. Финансовите средства, които са използвани, са изцяло в рамките на утвърдения бюджет за годината на тези институции.

1. Създаване и възможности за увеличаване броя на децата, участващи в различни спортни, културни, развлекателни дейности, клубове по интереси и други занимания в свободното време.

В изпълнение на Националната програма за закрила на детето 2009 и Националния календар на МОМН за извънкласни дейности е осъществено следното:

Реализирани са 100 % от изявите, заложи в Националния календар за извънучилищни дейности и в Националния спортен календар на МОМН . През учебната 2008/2009 г. около 120 000 ученици от общообразователните училища в страната са включени в четирите етапа на игрите - вътрешноучилищен и общински, областен, зонален и финален.

В структурирани форми за работа в областта на изкуствата и науката са обхванати около 30 000 деца, а в различни кампании и празници – около 60 000 деца. Организиран са Националните и международните олимпиади, в които вземат участие повече от 2000 ученици. Класираните на първите места деца и ученици ползват права по системата за стимулиране, указана в различни нормативни документи: лауреатски звания, които дават право на прием във висшите училища без изпит; право на едногодишна стипендия по Наредбата за условията и реда за осъществяване на закрила на деца с изяви дарби; носители на почетното отличие на МОМН „Национална диплома” и др.

Чрез програмата „Спорт за децата в свободното време”, ръководена от бившата Държавна агенция за младежта и спорта, са реализирани **211 проекта**, като в тях са включени около 31 000 деца в това число и деца в неравностойно положение. Общото финансиране е в размер на 953 000 лева.

Одобрени са и изпълнени общо 218 проекта по тези програми, финансирани със средства в размер на 1 118 650 лева. В тях са участвали около 32 500 деца.

В изпълнение на програмата „Спорт за високи постижения” са изплатени стипендии, както следва:

1. 110 стипендии на ученици от държавното спортно училище „Ген. Владимир Стойчев”, гр. София в размер на 126 720 лв.
2. 30 стипендии на ученици с физически или сензорни увреждания от специални училища в размер на 40 320 лв.

2. Разширяване на възможностите за участие на децата с увреждания и децата в неравностойно положение в различни форми на отдиш, спорт, културни дейности и занимания по интереси

В изпълнение на „Програма за организиране и провеждане на спортно-състезателна дейност за деца, лишени от родителска грижа” са реализирани **7 проекта**, финансирани с 165 650 лева. Проведени са състезания на два етапа в две възрастови групи по три вида спорт с участието на 270 отбора и около 1 500 деца.

3. Насърчаване на децата с изявени дарби

В изпълнение на ангажиментите си към Националната програма за закрила на детето 2009г., от Министерството на културата са издадени: Справочник за училищата по изкуствата и училищата по културата за учебната 2009/2010 г., в която е публикувана Наредбата за условията и реда за осъществяване на закрила на деца с изявени дарби и извлечение от Програмата на мерките за закрила на деца с изявени дарби за 2009 г., съдържаща националните и международните конкурси през годината.

От Министерството на културата са предоставени **158 стипендии и 23 еднократни финансови помощи за участия в майсторски класове, курсове и пленери на деца от училищата по изкуствата, класирани на първо, второ или трето място на конкурси, включени в Програмата на мерките за закрила на деца с изявени дарби през 2009 г.**

В изпълнение на програми и проекти за насърчаване на деца с изявени дарби в МОМН е разработена процедура за бързо разглеждане на заявленията за подкрепа на деца с изявени дарби и получаване на полагащата им се материална подкрепа и е осигурена подкрепа за всички деца, имащи право на закрила по Наредбата за реда и условията за закрила на деца с изявени дарби. Осигурени са необходимите предпоставки за изпълнение на проекта за развитие на талантите на децата по линия на директно предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по проект BG051PO001-4.1.02. “Образователни услуги за ученици, изоставящи от учебния материал и деца с изявени дарби” на Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси”.

Осъществени са дейности за популяризиране сред децата и родителите на Програмата на мерките за закрила на деца с изявени дарби за 2009 г. Сайтовете на министерствата /МОМН, МК, МЗХ, МФВС/, изпълняващи Програмата с мерки, публикуват актуалните Програми за съответната календарна година, след приемането на документа от министерски съвет. На училищно ниво директорите и преподавателите по предмети, чиито възпитаници печелят олимпиади и състезания, също популяризират и следят Програмата с мерки. Предоставят се стипендии и еднократно финансово подпомагане на деца с дарби по Програмата на мерките за закрила на деца с изявени дарби за 2009 г.

Осигурени са възможности всички ученици, от държавните училища към МОМН и общинските училища, с право на закрила в изпълнение на Наредбата за условията и реда за осъществяване на закрила на деца с изявени дарби, да получават стипендии и еднократно финансово подпомагане.

По информация на НСОРБ във всяка община има традиция и практики за подпомагане на децата с изявени дарби и предоставяне на стипендии и други целеви средства. Вече няколко години, НСОРБ играе ролята на координатор и подпомага дейностите на общините по предоставяне на стипендии и целеви средства. Тези практики са разписани в местните регламенти и нормативни актове.

ПРИОРИТЕТ VII ПОДДЪРЖАНЕ НА НАЦИОНАЛНА ИНФОРМАЦИОННА СИСТЕМА

Информационно осигуряване, изграждане и поддържане на национална информационна система в областта на закрилата на детето се осъществява в изпълнение на задълженията, съгласно чл.17а, т.9 от ЗЗД. Към момента в ДАЗД има функционираща Национална информационна система и според изискванията на ЗЗД, разполага със статистическа и аналитична информация, както и с многообразна допълнителна информация, даваща принципна възможност не само да се опише състоянието, но и да се правят анализи, сравнения и изводи, да се очертават тенденции.

Към настоящия момент *само шестмесечните информационни* карти за дейността на отделите за закрила на детето, годишните информационни карти за кадровото обезпечаване на ОЗД и тримесечните карти за случаите на насилие над и между деца, са електронни. Информацията постъпва по електронен път в отдел "Информация и анализи" на ДАЗД, което позволява да бъде своевременно обобщавана и на областно и на национално ниво, както и да се правят справки по предварително зададени показатели. Поради липса на средства не можах да бъдат внедрени нови уеб-базирани приложения за различните потоци информация и по-голямата част от информацията продължава да постъпва на хартиен носител и да се обработва трудно и бавно. Утвърденият бюджет на ДАЗД не позволява изразходване на средства за национална информационна система на ДАЗД.

През 2009 г. беше разработена и *тествана електронна карта* за постъпващата информация за деца с изявени дарби, но поради изразено становище на МОМН за липса на технически и кадрови ресурс, тя не беше въведена.

ДАЗД е партньор на МТСП в реализиране на проект BG051PO001-6.1.02 „**Изграждане на интегрирана информационна система на МТСП**” – модул «За детето», финансиран по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”. Разработването на софтуер към модул «За детето», който включва информация не само за децата в риск, с които работят отделите за закрила на детето, но и за състоянието на всички деца в страната, предвижда автоматизиране и оптимизиране на постъпването, обработването и обобщаване на данни от различни източници. Реализирането на проекта ще допринесе за разширяване на източниците на информация и за автоматизиране на процесите по получаване и обработване на постъпващите данни, които могат да бъдат достъпни за всички заинтересовани с определени и регламентирани нива на достъп.

Подготвен е **годишен аналитичен доклад** на основата на специално разработен въпросник, съдържащ данни за деца в риск и видове социални услуги за деца и семейства във връзка с ежегодното изследване, провеждано от центъра Innocenti на UNICEF в гр. Флоренция – Италия. След предоставяне на информация и данни за системите за закрила на деца в риск от всички страни от Източна Европа се разработва сравнителен доклад с хармонизирани индикатори по проект TransMONEE на UNICEF.

Основни изводи:

- ✓ Разширяването **на действащите статистически** индикатори и **синхронизирането им** с международно приети стандарти, методики, методологии, показатели и др., се налага от необходимостта да бъдем равностоен член на Европейския съюз и да сравняваме процесите и темповете с останалите страни.
- ✓ Едно от основните правомощия и задължения на председателя на ДАЗД е създаване и поддържане на национална информационна система, но до момента не са предоставяни **средства за разработка и внедряване на информационната система**. По-голямата част от информацията продължава да постъпва на хартиен носител и да се обработва трудно с периодичност на полугодие и годишно, тъй като липсват всякакви възможности към момента за по-бързото получаване, въвеждане и обработка.
- ✓ **За да продължи поддържането и развитието** на Националната информационна система е необходимо укрепване на институционалния капацитет на ДАЗД и целево финансиране.

**ПРИОРИТЕТ VIII:
ИЗГРАЖДАНЕ, ПОДДЪРЖАНЕ И РАЗВИТИЕ НА НАЦИОНАЛНА ГОРЕЩА
ТЕЛЕФОННА ЛИНИЯ ЗА ДЕЦА**

Създаване и поддържане на лесно достъпна и ефективна система за сигнализиране и консултиране за прилагане на мерки за закрила на детето

Държавната агенция за закрила на детето с финансовата подкрепа на представителството на УНИЦЕФ в България стартира пилотен проект на Национална гореща телефонна линия за деца с телефонен номер 080019100 в края на 2007 г. След

изтичането на пилотния проект /април 2009г./ управлението на телефонната линия премина към Държавната агенция за закрила на детето с цел въвеждането на общоевропейския телефонен номер 116 111.

Така България става четиринадесетата страна – членка на Европейския съюз, която изпълнява решение 2007/698/ЕО на Европейската комисия.

Националната телефонна линия за деца в България 116 111 предоставя възможност за консултиране, специализирана информация за правата на децата, кризисна интервенция и при необходимост насочва към подходящи служби и доставчици на услуги. Линията е безплатна за потребителите и осигурява на децата достъпен механизъм за получаване на специализирана помощ по всяко време на денонощието.

С цел популяризиране на Националната телефонна линия за деца 116 111 сред специалистите от системата за закрила на детето, екип на ДАЗД проведе семинари, кръгли маси, дискуссионни форуми и информационни срещи в 9 градове от страната.

От стартирането на Националната телефонна линия за деца 116 111 до края на 2009 г. са приети 17 095 повиквания. Броят на реално проведените консултации е 3671. Преобладаващо се обаждат деца, най-често в тийнейджърска възраст 12-16 години и по-рядко възрастни и деца под 12 години. Най-често се декларират емоционални проблеми /1770 от проведените консултации/ и проблеми, свързани с насилие върху деца /135 от проведените консултации/.

III. ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА ОПТИМИЗИРАНЕ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ПОЛИТИКИТЕ ЗА ДЕЦА

Прегледът на изпълнението на «Национална програма за закрила на детето 2009г.» показва реализираните конкретни дейности и напредъка, който е постигнат в изпълнение на препоръките на Комитета на ООН за правата на децата. Препоръките на Комитета на ООН, въпреки че нямат задължителен характер, са съобразени с общи принципи и международни стандарти на политики за децата и се основават на необходимостта от прилагането на Конвенцията на ООН за правата на детето. Тази конвенция се разглежда като нормативна рамка, която подпомага процеса на законодателни промени, на разработване и прилагане на политики и програми за деца, с цел гарантиране на най-добрия интерес на детето.

Анализът за изпълнението на Националната програма за закрила на детето е направен в светлината на достигнатата степен на изпълнение на препоръките на Комитета по общите мерки за прилагане на Конвенцията.

Най-съществените въпроси са свързани със структурирането и организацията на системата за закрила на детето: в разгледаните важни проблемни области са формулирани предложения за промяна в съответствие с Препоръките на Комитета на ООН и оптимизиране на процеса на взаимодействие при изпълнение на политиките за децата.

СТРУКТУРИРАНЕ И КООРДИНАЦИЯ

Констатации и препоръки на Комитета по правата на детето: *Държавната агенция за закрила на детето има мандат едновременно да прилага и да съблюдава прилагането на Конвенцията. Комитетът препоръчва на държавата създаването на единен механизъм за координация, мониторинг и оценка на всички дейности, свързани с прилагането на Конвенцията.*

Актуално състояние по отношение на структурирането:

Реформата в системата за закрила на детето стартира с ратифицирането на Конвенцията на ООН за правата на детето и с приемането на ЗЗД през 2001г.. Приоритетите в работата за осъществяване на реформата са в резултат, както на правителствени решения, така и на препоръките, които Европейската комисия дава на България в своите редовни доклади.

В самия закон за закрила на детето, на термина „закрила” се дава неясно и несъответстващо на международните стандарти и изисквания тълкувание, което е разширено и поставя знак на равенство между „закрила” и „права на детето”, като още тук е въведена двусмисленост и неяснота. Развитието на политиките за детето върви от „грижа”- осигуряване на базисни потребности за оцеляване; през „закрила” – мерки за деца в риск и застрашени да попаднат в риск; към „правата на детето”- отнасящи се до създаването на условия и възможности за всички деца и във всяка област от живота.

Изграждането на системата за закрила на детето в лицето на Държавната агенция за закрила на детето, като специализиран орган на Министерския съвет на централно ниво за координиране и контрол при осъществяване на държавната политика за закрила на детето и в лицето на Отделите за закрила на детето, които са структурите за практическо прилагане на мерки за закрила на общинско ниво, са онази среда, която ЗЗД създаде, за да стане възможно налагането на нова философия и нови подходи към детето.

На практика правомощията на председателя на ДАЗД за ръководство и координация на политиките за децата се осъществяват чрез министъра на труда и социалната политика. По отношение на административната организация на закрилата на децата - от една страна са използвани съществуващи структури в областта на социалното подпомагане /МТСП и АСП/, а от друга - е обособена като централен орган по закрила ДАЗД.

Същевременно АСП организационно и финансово управлява отделите за закрила на детето, които са обособени още от самото начало като част от съществуващите в тази система ресурси. Този факт е показателен и през годините води до смесване и объркване на функциите по закрила с функциите по социално подпомагане. Смесването на разнородни организационни концепции, чиято цел е била да се направи опит за синхронизиране с международните стандарти за закрила на детето, както и периодичните реорганизации на административната система, са довели до значително разпокъсване на функциите и до дублиране на някои техни елементи, както се отбелязва и от анализатори на системата /изследване, поръчано от УНИЦЕФ през 2008 г./.

Съгласно Закона за закрила на детето **Националният съвет за закрила на детето** е орган към председателя на Държавната агенция за закрила на детето с консултативни и координационни функции. НСЗД се явява и една от основните форми на сътрудничество

между държавните институции и неправителствения сектор при разработването на ефективни политики за закрила на детето. Председател на НСЗД е председателят на ДАЗД. Промените в чл. 18, ал. 1, направени през 2009 г. предвидиха разширяване на състава на НСЗД и отразяват настъпилите изменения и допълнения в Закона за закрила на детето. Освен чрез увеличаването на броя на членовете на съвета, чрез включването на представители на нови институции в неговия състав, промените в ЗЗД – чл. 18, ал. 2, разширяват правомощията на Националния съвет, като най-важното сред тях е необходимото предварително становище на НСЗД по проекти на нормативни актове, които се съдържат разпоредби, свързани с правата на децата, преди внасянето им за разглеждане в Министерски съвет. Мотивите са били в посока превръщането на НСЗД в пространство за диалог между държавните институции и неправителствения сектор при формулирането на политиките за закрила на детето и мерките за тяхното изпълнение и осигуряване на среда за по-широко професионално обсъждане.

Трябва да се обърне внимание на факта, че НСЗД има едновременно консултативни и координиращи функции т.е. има двойствен характер – от една страна, включва представители на държавните институции, а от друга страна – на гражданското общество. Това задава на НСЗД по-скоро очакването да бъде форум за публично обсъждане и консултиране с неправителствените организации, работещи по проблемите на децата .

По отношение на втората основна дейност, възложена със закона на ДАЗД, осъществяването на контрол, се установява че до момента ДАЗД осъществява по-скоро контрол по конкретни казуси, отколкото мониторинг на нормативно регламентирани задължения на различните институции и организации. Този вид проверки не водят до предложения за промени в законодателството и практиката, а единствено до статистическо отчитане.

Това „смесване” на функции на изпълнителната власт с функции, присъщи повече на независим мониторингов орган, е констатирано и от Комитета по правата на детето на ООН.

Освен това трябва да се отбележи, че правната уредба на системата за закрила на детето обхваща много на брой и с различен ранг нормативни актове /законали, правилници, наредби и т.н./. Затова е необходимо да се направи цялостен преглед и кодификация на нормативната уредба, за да се синхронизират механизмите по последващо издаване на подзаконови актове и да се предвидят механизми за координация на политиките, тяхното планиране и изпълнение.

Предвиденото с последните изменения в ЗЗД получаване на „предварително становище” на НСЗД по нормативни актове, които съдържат разпоредби, засягащи правата на детето, все още не дава положителни резултати. Разпоредбата на чл.18, 2 от ЗЗД не се прилага на практика и се разглежда по-скоро от институциите като мярка, която създава трудности за бързото и ефикасно придвижване на законопроектите.

Възможности и насоки за оптимизиране:

Бъдещите законодателни промени с оглед подобряване на системата за закрила на детето в България трябва да се ориентират към изчистване на дублиращите се функции между институциите и „изясняване” на ролята на ДАЗД. С оглед повишаване ефективността на работата е необходимо в дългосрочен план да се **преразгледа концепцията за функциите и ролята на ДАЗД.**

Възможна посока за развитие на ДАЗД е в превръщането ѝ в аналитично-информационен център, който разработва хоризонтални политики, съобразени с международно утвърдени принципи и стандарти. Гарантирането на правата на детето не се изчерпва с предприемането на мерки и дейности за закрила, а обхваща много по-широк кръг от условия и възможности във всички сфери от неговия живот и развиването на способности за самостоятелен избор и развитие. За да бъдат създадени такива условия е необходим специализиран орган за координация на всички секторни политики, който да има правомощията да проучва, анализира и оценява ефекта от тяхното изпълнение на национално и местно ниво; да наблюдава спазването на правата на детето при всички процедури, действия, разпоредби във всяка една от сферите от живота на детето; да очертава насоките за развитие и прилагането на политиките за детето заедно със самите деца и да отчита тяхното мнение; да разглежда и приема детето и неговото семейство като една система и в контекста на неговата естествена среда.

ДАЗД би могла да бъде тази структура, като се прецизират нейните функции, място и роля и не се допуска смесването и дублирането на функции с други институции. Също така, с оглед на поставяне на нов акцент в работата на подобна структура⁴, е необходима промяна в името ѝ (възможни варианти: Агенция за детето, Агенция за детето и семейството и др.).

Едното от условията в тази насока е свързано с практическо привеждане на статута на ДАЗД в съответствие с изискването и международните стандарти за осъществяване на политиките за гарантиране правата на детето и създаването на действащи механизми в държавите за координация, мониторинг и ръководство. Другото условие е свързано с необходимостта от издигане статута на председателя на НСЗД, като за председател бъде определен вицепремиер, а за членове на НСЗД – съответните министри - органи по закрила, с оглед засилване на координиращата функция.

Това трябва да бъде придружено с **разработването на прецизен механизъм за взаимодействие и координация на експертно равнище**, за да се създаде работещ орган. Възможно решение е конституирането на междуинституционални експертни групи по приоритетни въпроси. Експертите ще трябва да имат ясно разписани правомощия и мандат на работа от съответните министри, които ще представляват на експертно равнище. В този смисъл трябва да се предвиди по-разгърнат секретариат на НСЗД и повишаване на капацитета на експертите в ДАЗД, които да осигурят административно повишените очаквания към ефективността и ролята на НСЗД.

⁴ Както и с оглед изчистване на дублирането с отделите за закрила на детето към АСП.

Необходимо е да бъде предвидено и **разграничаване на консултативните от координиращите функции на НСЗД**, като правомощията на членовете на Съвета се концентрират върху координиращата роля.

За оптимизиране на системата за закрила на детето и повишаване ефективността в работата на ДАЗД като орган на МС е необходимо да се възложи на всички ведомства, изпълнителни агенции и неправителствени структури, да извършат одит на съществуващите функции и механизми за закрила на детето, за да може чрез предлагане на професионални мнения да се определи как те биха могли да бъдат засилени и оптимизирани. Необходимо е във всички органи по закрила на детето да се назначи/определи, конкретна структура и/или служители, отговарящ за закрила на детето. Структурите и номинираните служители ще получат необходимото обучение, ще бъдат отговорници за политиката за детето и за ефективната междуинституционална координация и ще гарантират, че политика се прилага съответно с изискванията, насоките и стандартите.

Промяната в системата на закрила на детето трябва да бъде предшествана от широка обществена дискусия за постиженията, предизвикателствата и ефективността на системата за закрила на детето в България и очертаване на насоките за промени във функциите на ангажираните институции, механизмите на финансиране, контрола, качеството и ефекта върху обществените отношения и др.

НЕЗАВИСИМ МОНИТОРИНГ

Констатации и препоръки на Комитета по правата на детето на ООН: *Комитетът изразява загриженост, че институцията Омбудсман няма специален мандат да наблюдава, подкрепя и защитава правата на децата. Препоръчва се България да възложи на независима агенция мандат за мониторинг и популяризиране правата на децата и осигуряване на достъпен механизъм за подаване на жалби от деца и техни представители. Тази агенция може да представлява отделно бюро за правата на детето или да бъде част от институцията Омбудсман.*

Актуално състояние:

Този въпрос трябва да бъде разглеждан в контекста на констатациите на Комитета във връзка със „смесените“ правомощия на ДАЗД като орган, който едновременно прилага и съблюдава Конвенцията. Дейността на Главна дирекция "Контрол по правата на детето" (ГДКПД) на ДАЗД не се припознава от Комитета по правата на детето като независим контрол.

Въпреки това ще бъде коректно да се отбележи, че **ДАЗД работи по жалби и сигнали на граждани или юридически лица**. Това е част от дейността на ГДКПД в направлението мониторинг за спазване на правата на децата. ГДКПД има териториални звена в 6 областни административни центрове. ГДКПД осъществява контрол по спазването на стандартите за социални услуги за деца и за спазване правата на детето,

дава предложения на председателя на ДАЗД за задължителни предписания при констатиране на нарушаване правата на детето и др. Видно е, че не са предвидени ясни координационни механизми между ГДКПД и ДСП (отделите ”Закрила на детето”) в тази връзка е необходимо допълнително конкретизиране и уточняване (включително разграничаване) на разпределението на функциите между териториалните звена на ГДКПД и ДСП, респективно отделите ”Закрила на детето”.

Териториалната структура на ГДКПД от своя страна подлежи на развитие, най-вече с осигуряването на административен капацитет на областно ниво, като се същевременно се държи сметка за недопускане на дублиране с аналогични или подобни функции на ДСП.

Контролната дейност, осъществявана до момента от ДАЗД, отчита състоянието и степента на изпълнение на определени по закон задължения, но не дава възможност да се обективира ефектът от тяхното прилагане, причините, възможните посоки за промяна и развитие както на законодателството, така и на политиките и програмите.

Възможности за оптимизиране:

Разглеждането на индивидуални сигнали и жалби от ДАЗД не е достатъчно ефективно, защото тази дейност е присъща на институцията на Омбудсмана, която за съжаление в България няма специални правомощия по отношение на децата.

Индивидуалните жалби и сигнали и произнасянето за това дали има или не нарушаване на правата на детето, би следвало да се заложи в правомощията на специален орган, който да е независим от изпълнителната власт и да има мандат в тази посока (детски омбудсман или заместник-омбудсман към националния омбудсман, независима комисия или модел на друг независим орган).

Административното и организационно разграничаване на наблюдението и подкрепата от контрола по изпълнението, би могло да се реализира с обособяването на независимо организационно звено за контрол извън изпълнителната власт.

Този въпрос беше поставен и по време на посещението на комисаря по правата на човека на Съвета на Европа г-н Томас Хамарберг. Според г-н Хамарберг е необходимо съществуването на отделен независим орган /детски омбудсман или заместник на сегашния български Омбудсман със специални правомощия за децата/. Комисарят изрично подчерта, че трябва да има много ясно разграничение между функциите на ДАЗД и бъдещия орган, който ще осъществява контрол и работа по жалби на деца и граждани.

НАЦИОНАЛЕН ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ

Констатации и препоръки на Комитета по правата на детето: *Комитетът е обезпокоен, тъй като плановете, програмите и стратегиите не са придружени с ясни и ефективни механизми за прилагане и периодичен преглед. Препоръчва се Националната стратегия за детето да интегрира всички институционални плановете, за да се получи всеобхватна национална рамка. Препоръчва се приоритизиране на правата и благосъстоянието на децата при разпределяне на средствата от държавния бюджет.*

Актуално състояние:

Национална стратегия за детето 2008-2018 година беше разработена в съответствие с целите и принципите на Конвенцията на ООН за правата на детето и Закона за закрила на детето по отношение мястото на детето в обществото, правото му на живот в семейна среда, осигуряването на условия за ефективно упражняване на правата на децата, подобряване здравето на децата и намаляването на риска от бедност сред децата. Стратегията трябва да подпомогне създаването на интегрирани политики, насочени към гарантиране на детските права в съответствие с утвърдените международни стандарти.

Документът обхваща всички сфери на обществения живот, оказващи значение върху благосъстоянието на децата, а именно - семейна среда, здравно обслужване, образование, отдих и свободно време, алтернативни грижи, жизнен стандарт и социално подпомагане, преодоляване на експлоатацията и злоупотребата с деца, специални мерки за закрила, мнение на децата и право на идентичност и защита срещу дискриминация. Не е възможно отделянето на закрилата на децата от превенцията и подкрепата на родителите, системата за безопасност, финансирането, както и прилагането на набор от взаимосвързани правителствени политики.

Проектът на Национална стратегия за детето 2008-2018 бе подложен на широко обществено обсъждане с участието на представители на държавни институции, неправителствени организации, общини, медии, включително и на деца от Детския съвет към ДАЗД и от цялата страна.

ДАЗД трябва да осъществи наблюдението върху осъществяването на целите, мерките и очакваните резултати по стратегията, както и по правата на детето. В стратегията се предвижда периодичен преглед на всеки три години чрез доклади от ресорните министерства и институции и резултати от социологически проучвания за оценка на изпълнението.

Резултатите от наблюдението ще бъдат обобщавани от председателя на Държавната агенция за закрила на детето, който ще представя доклад за обсъждане пред Националния съвет за закрила на детето, след което ще бъде внасян за приемане от Министерския съвет. Вследствие на изготвения анализ и при необходимост, председателят на Държавната агенция за закрила на детето може да инициира ревизия на стратегията.

На местно ниво наблюдението на политиките за детето се предвижда да се изпълнява от **комисии за детето към общинските съвети**, в които следва да има представители на: общинските администрации, дирекциите "Социално подпомагане", регионалните инспекторати по образование, бюрата по труда, областните инспекции по труда, регионалните центрове по здравеопазване, местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, районните полицейски управления, училища и детски градини, местни организации на гражданското общество и лицензирани доставчици на социални услуги за деца. Комисиите за детето следва да разработят местни програми за детето, които да отразяват препоръките от анализите от интегрираните проверки по правата на детето.

Дейностите по закрила на децата в България се планират **ежегодно чрез разработване на Национална програма за закрила на детето, която е съобразена с целите на Националната стратегията за детето.** Отчитането на Националната програма е ежегодно.

Трябва да се отбележи, че стратегическите и програмни документи, както и общинските програми за закрила на детето, образуват твърде широка документална рамка на дейности, която понякога дори е трудно да бъде проследена. Един от най-съществените проблеми при това планиране е отсъствието на финансово осигуряване на различните дейности. Това ги прави в значителна част неизпълними и в известен смисъл „формални”.

Няма ясен механизъм за периодичен преглед на постигнатото. Твърде често отчетността се свежда до отчитане на количествени индикатори, без да се прави анализ на състоянието и да се формулират предложения за подобряване на изпълнението. Този минималистичен и описателен подход до момента не спомага за открояване на проблемите и търсене на решения за тяхното преодоляване.

Възможности за оптимизиране на планирането:

Националната програма за закрила на детето, която се приема ежегодно и чиято рамка е съобразена със Стратегията за детето, би била много по-ефективна, ако е налице конкретно бюджетно програмиране на дейностите, както и посочване на определен резултат за децата.

От създаването на ДАЗД до момента изпълнението на всички правителствени стратегии, програми и планове става единствено в рамките на утвърдения бюджет на отделните министерства и поради това не се постига докрай желаният и заложен ефект в Националната програма за закрила на детето, това създава и известни неясноти по отношение на изразходваните средства от държавния бюджет за повишаване благосъстоянието и закрилата на децата в България. Стратегическата рамка на политиките за децата трябва да съответства на възможните финансови средства, които ще гарантират изпълнението на конкретни задачи. Това е още повече валидно на общинско ниво, където програмата за детето следва да бъде част от общинския план за развитие – който се явява основният инструмент за развитие на общината.

Поради тези обстоятелства е необходимо планирането за следващата година на Националната програма за закрила на детето 2011 да започне и приключи преди стартирането на процедурата за бюджет 2011. Програмата трябва да бъде одобрена от НСЗД и да има собствена финансова рамка, гарантираща изпълнение на заложените дейности.

В организационен план това означава създаването на постоянна експертна група към НСЗД, която да осигури качество на планирането, наблюдението и отчитането на Националната програма за закрила на детето 2010. Експертите ще имат задача да синхронизират програмните документи на държавни институции, за които работят с приоритетите и дейностите на Националната програма за закрила на детето.

СЪТРУДНИЧЕСТВО С ГРАЖДАНСКОТО ОБЩЕСТВО:

Констатации и препоръки на Комитета на ООН: *Комитетът препоръчва подобряване на сътрудничеството с гражданското общество и разширяване на обхвата на това сътрудничество, така че да се имат предвид всички области, свързани с популяризиране и защита на правата на децата.*

Актуално състояние:

Сътрудничеството с неправителствените организации се осъществява през 2009 г. основно в рамките на НСЗД и чрез подкрепа на проекти на НПО за децата. Новото ръководство на ДАЗД предприе мерки за регулиране на контактите с гражданското общество и реализиране на нов подход чрез открит и систематичен диалог по приоритетни въпроси.

От октомври месец 2009 година, Държавната агенция за закрила на детето инициира провеждането на редовни срещи с представители на български неправителствени и международни организации, работещи по закрила на децата и гарантиране спазването на техните права.

Първата работна среща се проведе на 21 октомври, 2009, с цел обсъждане на необходими промени в българското законодателство в областта на закрилата на детето. Представителите на гражданското общество аргументираха ясна визия за промяна в системата за закрила на детето с водеща роля на ДАЗД.

По време на срещата бе формулирано предложение за засилване на координиращата роля на Националния съвет за закрила на детето /чрез провеждането на редовни заседания/, както и предвид новите му ангажименти съгласно промените в ЗЗД.

Втората работна среща на Председателя на ДАЗД с представители на широк кръг НПО се проведе на 5 ноември 2009. Основна тема на обсъждане бе процесът на деинституционализация и бъдещи проекти в тази сфера. Участниците бяха информирани за реализирането на проекта за деинституционализация на децата от специализираните институции **„Инвестиции за подобряване на живота на децата, настанени в институции в България”**, финансиран по Оперативна програма „Регионално развитие” и Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”.

Третата работна среща на Председателя на ДАЗД с представителите на НПО се състоя на 9.12.2009г. като предмет на обсъждане бе рамката на Националната програма за закрила на детето за 2010 г.

Възможности за оптимизиране на диалог с гражданското общество:

Необходимо е фокусиране на отношенията с неправителствения сектор именно в посока на консултативния процес. Създаването на регулярни и систематични отношения с гражданските организации, работещи по проблемите на децата е възможно и постижима

цел. Развитието на отношенията с гражданското общество трябва да се развиват не само с големите и национално представени организации, но и в посока на разширяване на контактите с местни и локални организации. Необходимо актуализиране на базата данни за функциониращите неправителствени организации, както и за проектите, които те изпълнява. Би било разумно да се помисли за създаване на база данни за НПО, които са поискали и получили подкрепа за осъществяване на проекти, насочени за децата и финансирани от външни донори. Необходимо е да бъде разработен механизъм за участие на гражданския сектор в процеса на вземане на решения, както и процедура и критерии за избор на представители на гражданския сектор, които да участват в процеса на вземане на решения.

В случай, че НПО участват в определяне на приоритетите и планиране на дейности на Националната програма за закрила на детето, следва да бъде разработен механизъм и за тяхното участие в прегледа на изпълнението и анализа на напредъка. Това ще позволи при разработването на периодичния доклад пред Комитета по правата на човека да бъде отчетено и мнението на гражданското общество.

ПОПУЛЯРИЗИРАНЕ НА КОНВЕНЦИЯТА

Констатации и препоръки на Комитета на ООН: *Комитетът констатира недобро познаване на Конвенцията за правата на детето и препоръчва усилия за предоставяне на системни обучения за полицейски служители, парламентаристи, съдии, адвокати, здравни работници, учители, училищна администрация, учени, социални работници, представители на медиите.*

Актуално състояние:

За съжаление, ДАЗД не разполага с механизъм, който да може да проследи всички кампании, които се осъществяват от органите по закрила, местните власти и гражданските организации в посока повишаване информираността за правата на децата.

Въпреки недостига на финансови средства, усилията за популяризирането на Конвенцията не са прекъсвали. Ежегодно се отбелязва 20 ноември – деня на правата на детето, като се организират публични събития и форуми. На интернет-страницата на ДАЗД се поддържа рубрика за Конвенцията на ООН и за дейностите, които осъществява ДАЗД.

Възможности за оптимизиране:

Планирането и реализирането на кампании за популяризиране на правата на децата би трябвало да се извършва координирано, за да не разпилява финансов и професионален ресурс. Поради необходимостта от прецизиране на подхода и уеднаквяване на посланията, националните кампании е желателно да получават одобрението на НСЗД. От една страна това ще позволи органите по закрила на детето да са по-добре информирани за предстоящи начинания, а от друга - ще минимизира риска от дублиране на усилията. Така планирани, информационните кампании ще могат да разчитат на по-прецизно „разпределение” на усилията между институциите съобразно правомощията, на споделяне

на финансовата отговорност и намиране на по-адекватни форми за отчитане на ефективността на кампаниите.

Необходимо е да се разработи механизъм и за проследяване на кампаниите, осъществявани от местните власти и НПО.

СЪБИРАНЕ НА ДАННИ

Констатации и препоръки на Комитета на ООН: *КПД приветства създаването на информационна система на ДАЗД, но същевременно счита, че държавата не разполага с централизирана система за събиране на данни и че не се събират данни за много от областите на Конвенцията на ООН.*

Актуално състояние:

В съответствие с изискванията на чл.17а, т.9 от ЗЗД - председателят на Държавната агенция за закрила на детето има правомощието да създава и поддържа национална информационна система, чието функциониране се урежда с Правилника за прилагане на Закона и съдържа следните данни:

- а) за децата в риск;
- б) за децата с изяви дарби;
- в) от регистрите, водени от регионалните дирекции за социално подпомагане към Агенцията за социално подпомагане по реда на Семейния кодекс;
- г) за специализирани институции за деца;
- д) за юридически лица с нестопанска цел, работещи по програми за детето;
- е) за децата, необхванати от училище;
- ж) за доставчици на социални услуги за деца;
- з) други данни от значение за закрила на детето

ДАЗД не разполага с автоматизирана информационна система, която да поддържа аналитични данни за всяко дете в риск. Разработеният и внедрен от ДАЗД в гр. София компютърен модул от информационната система „Закрила на детето”, който включва информация и данни от водените в отделите за закрила на детето и в регионалните дирекции за закрила на детето регистри, ще продължи да бъде внедряван в останалите отдели в страната от Агенцията за социално подпомагане и ще позволява автоматизирано водене на регистрите и получаване на справки към определен момент. Към момента в ДАЗД поддържа база данни по определена методика и индикатори според изискванията на ЗЗД, разполага със статистическа и аналитична информация, както и с многообразна допълнителна информация, даваща възможност не само да се опише състоянието, но и да се правят анализи, сравнения и изводи, да се очертават тенденции.

Възможности за оптимизиране:

За да се изгради централизирана и автоматизирана информационна система за наблюдение на положението на децата в страната, се изисква поредица координационни мерки и значителен финансов ресурс.

Необходимо е да се постигне междуинституционално споразумение за прецизиране на основните индикатори и параметри на системата, както и за начина и процедурите на събиране, въвеждане и анализ на информацията. Този процес би трябвало да продължи да се управлява в съответствие с международно приети стандарти и методология, за да позволи съпоставяне на данни и съизмерване на ефективността на конкретни политики за децата. ЗЗД би трябвало да бъде допълнен с конкретни ангажменти в тази посока на всички институции - органи по закрила на детето в страната, както и на Националния статистически институт /НСИ/.

С оглед въвеждане на електронното управление, централизираната и автоматизирана система за събиране на данни ще създаде възможности за по-добър обмен и достъп до информация между отделните институции, ще подобри реализирането на хоризонтални политики и ще подпомогне вземането на адекватни управленски решения.

Като се има предвид значимостта на изграждането и функционирането на централизирана и автоматизирана система за събиране на данни е необходимо да се преосмисли нормативната база, въз основа на която всяка институции – орган по закрила събира и обработва данни за деца.

Създаването на единна компютърна информационна система е условие за изработването на национални и регионални политики, отговарящи на потребностите на децата и семействата; на планирането на ефективни превантивни кампании и мерки; на мониторирането на положението на децата в България и реализирането на техните права в съответствие с Конвенцията на ООН за правата на детето.